

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra agroekologie a biometeorologie

**Ekologické zemědělství z pohledu dlouhodobě udržitelného
rozvoje venkovských komunit**

Bakalářská práce

Autor práce: Veronika Burdová

Obor studia: Veřejná správa v zemědělství a krajině

Vedoucí práce: Ing., Mgr. Jana Poláková

© 2019 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Ekologické zemědělství z pohledu dlouhodobě udržitelného rozvoje venkovských komunit" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 15. 3. 2019

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní Mgr. Ing. Janě Polákové za odbornou pomoc, vedení, cenné rady a vstřícnost věnované mi v průběhu zpracování této bakalářské práce.

V neposlední řadě bych ráda poděkovala své rodině a všem, kteří mě ve studiu podpořili.

Ekologické zemědělství z pohledu dlouhodobě udržitelného rozvoje venkovských komunit

Souhrn

Bakalářská práce je zaměřena na téma „Ekologické zemědělství z pohledu dlouhodobě udržitelného rozvoje venkovských komunit“. Témata týkající se ekologického zemědělství, rozvoje venkova a jejich propojení jsou v poslední řadě let velmi diskutována a veřejnost o ně jeví stále větší zájem.

Bakalářská práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. První kapitola se věnuje ekologickému zemědělství jako celku, jeho vývoji, udržitelnosti a občanskému principu.

Druhá kapitola nastiňuje rozvoj a porovnání ekologického zemědělství několika evropských států - Německa, Velké Británie a Francie se Spojenými státy americkými.

Třetí kapitola je zaměřena na ekologické zemědělství v České republice. Popisuje přechod od konvenčního zemědělství na ekologické, formování právních předpisů a základní problémy provázející konvenční hospodaření. Tato kapitola se dále dělí na části zaměřené na vývoj ekologického zemědělství v letech 1991 – 2001, 2002 – 2006, 2007 – 2013 a 2014 – 2020. Každá z kapitol se věnuje vývoji ekologického zemědělství v daných letech, jeho oblastem rozvoje, zvyšování významu mezi farmáři, spotřebiteli i veřejností, dotacím a porovnává akční plány. Dotacím je věnována samostatná kapitola. Následující kapitoly se věnují problémům, které se týkají ekologického zemědělství a řeší pohled na ně prostřednictvím ekologických zemědělců České republiky.

Čtvrtá kapitola popisuje vztah mezi ekologickým zemědělstvím a rozvojem venkovských komunit. V další části se věnuje venkovským komunitám, dění v nich a jejich rozvoji. Následující podkapitoly řeší možnosti rozvoje v obcích, rozvoj venkova jako takového, jeho funkce, ekonomické, sociální, demografické a environmentální souvislosti. Agroturistikou a jejím významem pro ekologické zemědělství se zabývá další část práce. Navazují kapitoly o produktech ekologických farem a jejich distribuci.

Cílem této práce je charakteristika propojení ekologického zemědělství a dlouhodobě udržitelného rozvoje venkova v širších i detailnějších spojeních.

Klíčová slova: ekologické zemědělství, dlouhodobě udržitelný rozvoj, venkovské komunity, ekologické produkty, zemědělská produkce

Organic agriculture from the point of view of the long-term sustainable development of rural communities

Summary

The bachelor thesis is focused on "Ecological agriculture from the point of view of long-term sustainable development of rural communities". The topics related to organic farming, rural development and their interconnection are, in the last resort, very much debated and the general public is becoming more and more interested.

The bachelor thesis is divided into four main chapters. The first chapter deals with ecological agriculture as a whole, its development, sustainability and civic principle.

The second chapter describes the development and comparison of organic farming of European countries - Germany, Great Britain and France with the United States of America.

The third chapter focuses on organic farming in the Czech Republic. It describes the transition from conventional agriculture to organic, the formation of legal regulations and the basic problems associated with conventional farming. This chapter is further divided into parts focused on the development of organic farming in 1991-2001, 2002-2006, 2007 - 2013 and 2014-2020. Each chapter deals with the development of organic farming in the years in question, its areas of development, increasing the importance of farmers, consumers and the public, subsidies, and compares action plans. The subsidy is the focus of a separate chapter.

The following chapters deal with problems related to organic farming and address them through organic farmers in the Czech Republic.

The fourth chapter describes the relationship between organic agricultural policy and the development of rural communities. In the next section, it deals with rural communities that are involved in their development. The following subchapters address the development potential of municipalities, rural development as such, its functions, economic, social, demographic and environmental contexts. Agrotourism and its importance for organic farming are dealt with in another part of the work. The chapters on organic products and their distribution are being followed.

The aim of this work is to characterize the link between organic farming and long-term sustainable rural development in broader and more detailed contexts.

Keywords: organic farming, sustainable development, rural communities, organic products, agricultural production

Obsah

1 Úvod.....	1
2 Cíl práce	2
3 Literární rešerše	3
3.1 Ekologické zemědělství	3
3.1.1 Vývoj ekologického zemědělství.....	3
3.1.2 Aspekty udržitelnosti ekologického zemědělství	5
3.1.3 Občanský princip v Ekologickém zemědělství.....	6
3.2 Ekologické zemědělství ve světě a v Evropě	6
3.2.1 Německo	7
3.2.2 Velká Británie	7
3.2.3 Francie	8
3.2.4 Spojené státy americké	8
3.3 Ekologické zemědělství v České republice.....	9
3.3.1 1991 – 2001	10
3.3.2 2002 – 2006	12
3.3.3 2007 – 2013	15
3.3.4 2014 – 2020	19
3.3.5 Oblasti rozvoje ekologického zemědělství do roku 2020.....	20
3.3.6 Dotace v ekologickém zemědělství	21
3.3.7 Problémy v ekologickém zemědělství	23
3.3.8 Pohled ekologických zemědělců v ČR	25
3.4 Udržitelný rozvoj venkovských komunit	27
3.4.1 Možnosti v rozvoji obcí	29
3.4.2 Rozvoj venkova	30
3.4.3 Funkce venkova	31
3.4.4 Ekonomická konkurenceschopnost venkova	33
3.4.5 Sociální konkurenceschopnost venkova	35
3.4.6 Demografická funkce.....	36
3.4.7 Environmentální konkurenceschopnost venkova	37
3.4.8 Význam ekologického zemědělství pro agroturistiku	38
3.4.9 Distribuce produktů ekologických farem	39
3.4.10 Příklad distribuce biobedýnek – firma Adamah Biohof	41
3.4.11 Eko-agroturismus na ostrově Korčula	42
3.4.12 Alternativní venkovské a městské zemědělství	43
4 Závěr.....	46
5 Literatura.....	48

6 Seznam zkratk, tabulek a grafů.....	51
Seznam zkratk:	51
Seznam tabulek:	52
Seznam grafů:	52
Seznam obrázků:	52

1 Úvod

Ekologické zemědělství je způsob zemědělského hospodaření, který je zaměřen na životní prostředí a jeho složky stanovením omezení či zákazů používání chemických a jiných nepřírodních látek a postupů, které zatěžují a znečišťují životní prostředí nebo zvyšují rizika kontaminace potravního řetězce. Ekologické zemědělství je zaměřené na pěstování kvalitních surovin při zlepšení úrodnosti zemědělské půdy, čistoty vod a biodiverzity. Je schopno zajistit srovnatelnou produkci s konvenčním způsobem hospodaření. Dbá na pohodu chovaných hospodářských zvířat, zlepšuje jejich zdraví a životní podmínky. Naplňuje jejich přirozené potřeby, snižuje intenzitu chovu, zajišťuje venkovní pastvy a volné systémy ustájení s dostatkem prostoru, toto přispívá ke snížení stresu, infekčního tlaku chorob a podporu dobré funkce imunitního systému chovaných zvířat. Do ekologického zemědělství patří produkce a distribuce kvalitních biopotravin vyrobených šetrnými způsoby z bioproduktů. Pozitivně přispívá v oblasti zaměstnanosti ve venkovských oblastech, především přidáváním hodnoty díky lokálnímu zpracování a marketingovým aktivitám. Dle usnesení vlády České republiky ekologické zemědělství pozitivně přispívá k řešení řady současných problémů, jako je snižující se kvalita půdy, nízká retence vody v krajině, zhoršená kvalita vod pokles druhové rozmanitosti a zhoršená kvalita ovzduší až po rizika změny klimatu.

Venkov je specifická část životního prostoru, prolínají se zde různorodé environmentální, hospodářské a společenské prvky. Venkov dříve charakterizovala zemědělská výroba a lesní hospodářství. S technickým pokrokem se mění podíl zemědělské ekonomiky na celkové hospodářské produkci. Klesá i počet lidí potřebných k zajištění dostatečného množství potravin. Pracovní síly často přecházejí ze zemědělství do průmyslu a služeb. V současné době většina obyvatel venkova nepracuje v zemědělství ani v místě svého bydliště. Pro rozvoj venkova je důležitý bohatý počet institucí rozvíjejících či řešících jednotlivé složky a problémy toho prostoru. Instituce usilují o rozvoj různých aspektů venkova, jako jsou zvýšení kvality života, rozvoj lidských zdrojů a podnikání. Klíčovou otázkou je stabilizace venkova a pochopení vztahů mezi jeho složkami například podmínky pro život obyvatel, struktura osídlení, tradiční hospodářské odvětví a další odvětví podnikání na venkově.

2 Cíl práce

Tato práce se zabývá ekologickým zemědělstvím a jeho působením na dlouhodobě udržitelný rozvoj venkovských komunit. Témata ekologického zemědělství a rozvoje venkova jsou velmi ožehavá a přináší velké množství rozdílných a protichůdných názorů.

Práce se soustředí na téma ekologického zemědělství, probíhajícího na úrovni zemědělců, veřejnosti, odborníků, vlády, ale i na úrovni mezinárodní. Bakalářská práce nastiňuje průběh nástupu a vývoje ekologického zemědělství a jeho zakotvení v legislativě České republiky. U nás bylo ekologické zemědělství řešeno oproti zahraničním státům teprve v letech 1985 – 1987, tím započal jeho intenzivnější rozvoj a vstup do podvědomí veřejnosti.

V současné době je ekologické zemědělství cílem zemědělské politiky Evropské unie i České republiky. Legislativně je upraveno nařízeními ze strany EU. V ČR je určeno Akčními plány pro vymezené roky, které jsou vydávány Ministerstvem zemědělství ČR. Řeší hlavní cíle EZ jako je udržení a zlepšení půdy, životní prostředí, lepší podmínky pro hospodářská zvířata, biopotraviny a trhy s nimi.

Cílem práce je shrnout témata ekologického zemědělství a jeho přínosů v rozvoji venkovských komunit. To se děje například prostřednictvím vytváření nových pracovních míst. Místa jsou vytvářena v prvovýrobě, zpracování i distribuci. Velkým potenciálem v rozvoji venkova a spojení s ekologickým zemědělstvím je agroturistika, která vytváří nová pracovní místa i láká městské obyvatelstvo na venkov. Rozvoj venkova je upravován Akčními plány pro rozvoj venkova v daných letech.

Bakalářská práce má za cíl přiblížit problematiku ekologického zemědělství, jeho vývoj, vlivy a začlenění do dlouhodobě udržitelného rozvoje venkovských komunit.

3 Literární rešerše

3.1 Ekologické zemědělství

Ekologické zemědělství představuje systém hospodaření, který používá pro životní prostředí šetrné způsoby k potlačování plevelů, škůdců a chorob, zakazuje použití syntetických pesticidů a hnojiv, v chovu hospodářských zvířat klade důraz na pohodu zvířat, dbá na celkovou harmonii agroekosystému a jeho biologickou rozmanitost a upřednostňuje obnovitelné zdroje energie a recyklaci surovin (Pavelková 2007).

Ekologické zemědělství je typ zemědělství, na který je stále nahlíženo jako na obor v začátcích, nemá dostatek zkušeností se zvládnutím mnoha obtížných úskalí při přechodu od konvenčního zemědělství na zemědělství bez chemie, jak se někdy ekozemědělství zjednodušeně označuje (Dvorský & Urban 2014). V anglicky mluvících zemích je označováno jako organické zemědělství, v německy mluvících biologické zemědělství. Ekologické zemědělství je druh zemědělského hospodaření, dbá na životní prostředí a jeho složky. Ukládá omezení a zákazy používaných látek a postupů, které škodí životnímu prostředí a zvyšují rizika kontaminace potravního řetězce.

Cíle ekologického zemědělství jsou především:

- udržovat a zlepšovat úrodnost půdy, využívat co nejvíce uzavřených koloběhů látek;
- neznečišťovat životní prostředí zemědělskou činností;
- minimalizovat používání neobnovitelných surovin a fosilní energie, uchovat přírodní ekosystémy v krajině, chránit přírodu a její diverzitu;
- nepoužívat rychle rozpustná průmyslová hnojiva a chemicko-syntetické pesticidy;
- hospodářským zvířatům vytvořit podmínky, které odpovídají jejich fyziologickým a etologickým potřebám a humánním a estetickým zásadám;
- produkovat kvalitní (bio) potraviny a krmiva o vysoké nutriční hodnotě a v dostatečném množství (Dvorský & Urban 2014).

3.1.1 Vývoj ekologického zemědělství

Ekologické zemědělství je v Evropě stejně jako v České republice uznávané a přesně stanovené zákonem. Před rokem 1990 se u nás ekologickému zemědělství říkalo alternativní

nebo organické zemědělství. Zaváděno bylo především kvůli negativním vlivům tehdejšího průmyslového zemědělství, které nemělo dobrý vliv na přírodu, snižovalo kvalitu potravin a mělo vliv na životy lidí a zaměstnanců v zemědělství (Šarapatka & Urban 2006).

Ekologické zemědělství je oproti intenzivnímu hospodaření šetrnější k životnímu prostředí, chrání půdu a její kvalitu před erozí, využívá vodu, tak aby její zásoby mohly být obnovovány, chrání přírodní prostředí a udržuje venkovskou krajinu. Počátkem dvacátého století se začalo měnit tradiční zemědělství (Šarapatka & Urban 2006). Obyvatelé odcházeli do měst pracovat do průmyslových odvětví. Vývoj vědy a techniky měl vliv i na pokrok v zemědělství. Produktivita v zemědělství se stále zvyšovala. Produkty a potraviny byly dodávány do měst lidem pracujícím v průmyslu a službách. V období po první světové válce se v zemědělství začaly objevovat první negativa. Těžké stroje a používaná hnojiva měla vliv na snížení kvality půdy, problémy se objevily i s plodností hospodářských zvířat a v klíčivosti osiv. Po druhé světové válce se státy snažily o potravinovou soběstačnost. Toto období se v západní Evropě nazývalo „Zelená revoluce“. Byly napodobovány velkovýrobní systémy zemědělství jako v USA. Docházelo k obnově evropského venkova po obtížích válečného zásobování obyvatel potravinami. V sedmdesátých letech 20. století převážně vědci a tradiční zemědělské rodiny přecházely na ekologické zemědělství. Zemědělství nebylo dotováno státem. Produkty ekologického zemědělství byly dražší než ze zemědělství tradičního. Spotřebitelé přijali horší dostupnost biopotravin i jejich cenu. Ekologické zemědělství hospodaří v souladu s přírodou, s vazbou na živočišnou i rostlinou produkci, ornou půdou a trvalými travními porosty.

V současné době, jak uvádí Šarapatka a Urban (2006), zemědělci mění svůj způsob hospodaření převážně z ekonomických důvodů, kterými je vysoká poptávka po bioproduktech a dotace. Nové podniky vznikají převážně v horských a podhorských oblastech s chovem dobytka. Vyšší zájem o biopotraviny přispívá hlavně malým a rodinným farmám.

V roce 1990 v České republice hospodařili dle ekologických zásad pouze tři farmy. Největším nárůstem v počtu farem došlo mezi roky 1997 a 2003. Zasloužilo se o to obnovení státní podpory pro ekologické zemědělce v roce 1998. Podpora byla realizována formou přímých dotací, vyplaceno bylo přibližně 48 milionů korun, v roce 2002 to bylo více než 230 milionů. Finanční podpory jsou poskytovány ekologickým zemědělcům po celou dobu jejich hospodaření (Ministerstvo zemědělství 2011).

3.1.2 Aspekty udržitelnosti ekologického zemědělství

Předpokládá se, že je ekologické zemědělství synonymem pro udržitelné zemědělství. Udržitelné zemědělství je dlouhodobý cíl, ne soubor specifických zemědělských postupů. Otázku udržitelnosti lze zařadit do jakéhokoli přístupu k zemědělství i ekologického. Příklady podle studie (Reganold et al. 2016) porovnávají udržitelnost ekologických, konvenčních a integrovaných systémů ve státě Washington. Používají pět ukazatelů udržitelnosti: kvalita půdy, výkon v zemědělství, hospodaření, ekologickou kvalitu a energetickou účinnost. Ekologický systém byl nejdříve zařazen do životního prostředí a hospodářské udržitelnosti, po nich následuje integrovaný systém a nakonec konvenční systém. Hlavním cílem projektu je vyvinout ukazatele na měření pokroku v životním prostředí, v sociálně a ekonomicky udržitelných komunitních potravinových systémech. Ukazatele udržitelnosti zdroje vody, kontaminace vody pesticidy, výskyt kontaminace potravin a několik dalších opatření týkajících se životního prostředí, zdraví, spravedlnosti a dostupnosti. Objektívni přístupy, které se opírají o ukazatele udržitelnosti, jsou užitečné pro multidisciplinární výzkum a srovnání jednotlivých případů, jsou omezeny tím, co lze měřit a počítat. Studie se domnívá, že ekologické zemědělství nemusí nutně podporovat sociální udržitelnost pro většinu zemědělců a zemědělských pracovníků. Snaží se rozšířit porozumění udržitelnosti ekologického zemědělství tím, že zohledňují vnímání ekologických, sociálních a hospodářských výrobců. A vnímáním, do jaké míry jejich ekologicky zemědělské činnosti přispívají k cílům udržitelného zemědělství. Kromě toho zkoumá, jak je environmentální, sociální a ekonomická udržitelnost certifikovaných ekologických farem ovlivněna konvenční politikou zemědělství a občanské angažovanosti, přímého marketingu, členství v ekologickém zemědělství, vedení a zapojení se do komunity (Reganold et al. 2016). Konvence organické a občanské angažovanosti stále častěji zdůrazňují agropotravinový trend, který může ovlivnit udržitelnost ekologického zemědělství. Trendy konvence zahrnují jednotky vyššího stupně, zvýšenou mechanizaci, nájemní práce, výrobní smlouvy, regionální specializaci, masový marketing a globalizaci. Konvenční hypotéza tvrdí, že ekologické zemědělství začíná vykazovat tyto konvenční tendence a v důsledku se odklánějí od ekologické integrity, progresivních hodnot a transformačního potenciálu původní organické přeměny. Členové organického hnutí se snaží zachovat a zlepšit ekologickou integritu, která zdůrazňuje ochranu životního prostředí, udržitelné využívání energie, sociální spravedlnost, lepší zdravotní stav, bezpečnost potravin a pracovníků, odpovědnost vůči místním komunitám, spravedlivé obchodní praktiky a ceny.

3.1.3 Občanský princip v Ekologickém zemědělství

Občanské zemědělství je zakotvené v místní zemědělské a potravinářské komunitě. Je v něm kladen důraz:

- na místní trhy, které slouží místním spotřebitelům;
- zemědělství zakotvené ve venkovských komunitách;
- zemědělce, kteří se zabývají výrobky s vysokou kvalitou, spoléhají se na místní znalosti, přímé vztahy mezi výrobcí a spotřebiteli.

Občanské zemědělské podniky zahrnují trhy zemědělců, zemědělské podniky, komunitní a školní zahrady, zemědělské porosty, provozy, zpracování v zemědělských podnicích a kooperace zaměřené na tržní hospodaření. Místní agro trhy mohou zvýšit celkovou občanskou péči a podporovat dlouhodobou udržitelnost. Občanské zemědělství se zavazuje rozvíjet a posilovat ekonomicky, environmentálně a společensky udržitelné zemědělství a systém výroby potravin, který se spoléhá na místní zdroje a slouží místním trhům a spotřebitelům.

3.2 Ekologické zemědělství ve světě a v Evropě

Podobně jako v České republice se ve střední a západní Evropě ekologické zemědělství začalo rozvíjet po první světové válce. Důsledněji uplatňuje biologicky zaměřené znalosti v zemědělské produkci a biodynamickém zemědělství. Organické zemědělství a další směry mají snahu řešit problémy vzniklé ve společnosti (Šarapatka a kol. 2010).

Tabulka 1: Deset zemí světa s největší plochou EZ v roce 2010

Země	Hektary v EZ
Austrálie	12 023 135
Argentina	4 007 027
Čína	1 853 000
USA	1 821 085
Brazílie	1 765 793
Španělsko	1 129 844
Indie	1 018 470
Itálie	1 002 414

Uruguay	930 965
Německo	907 786

(Šarapatka a kolektiv 2010)

Z tabulky 1 vyplývá, že v roce 2010 hospodařila na největší výměře EZ Austrálie a to na 12 023 135 hektarech půdy. Další v pořadí byla Argentina, Čína a USA. Na desátém místě se umístilo Německo s 907 786 hektary. Česká republika byla 16. s výměrou 341 632 hektarů.

3.2.1 Německo

Na přelomu 19. a 20. století proběhla industrializace a urbanizace, které projevily negativní vlivy na životní podmínky a obyvatele. Vznik přírodního zemědělství je spojován s koncepční a organizátorskou prací Němce E. Kōnemanna. Lidé se obraceli zpět k přírodě a k přírodnímu životnímu stylu, přesídlovali na venkov a byli částečně nezávislí na globálním zemědělství. V době hospodářské krize se snížila možnost obyvatel nakupovat potraviny a produkty zemědělství. Naopak se zvýšila cena hnojiv a strojů. Intenzifikace v té době navíc musela zajistit zvýšení produkce, o čemž svědčí například německé zemědělství ve 20. letech minulého století (Šarapatka a Urban 2006).

3.2.2 Velká Británie

Zakladatelem ekologického zemědělství ve Velké Británii byl sir Albert Howard. Vystudoval botaniku na univerzitě v Cambridge. Při práci v Indii ho upoutaly pole minimálně napadené škůdci. Založil Soil Association ve Velké Británii – nejvýznamnější svaz organických zemědělců. Zemědělství je ovlivněno podmínkami a typickým klimatem Velké Británie. Na farmách se uplatňuje permanentní pastva, krmné plodiny se pěstují na malých plochách. Hnojí se aplikací kompostu z chlévské mrvy, minerální hnojiva se používají vápence, dolomity, dále se objevují i mořské řasy. Na smíšených farmách se hospodaří na plochách pro pěstování plodin a na pastevních plochách. Na orné půdě se používají čtyřleté osevňovací postupy, po kterých přichází zhruba čtyřleté období travních porostů. Využívá se maximálně meziplodin, které slouží pro zelené hnojení a výživu zvířat.

3.2.3 Francie

Ekologické zemědělství ve Francii navazuje na zemědělství Německa a Velké Británie, jakožto okolních států. Vznikl koncem 50. a počátkem 60. let minulého století. Reagovalo na rozvoj chemické a technické intenzifikace zemědělské produkce. Podněty přišly z ekologických systémů z anglosaských zemí a z německy mluvící části Evropy. Tento systém rozšiřoval J. P. Pernin. Hlavními aktéry byly svazy – Lemaire – Boucher a Nature et Progrès.

Systém podle Lemaire – Boucher zahrnuje orbu do 15 cm, používá se podrývání. Hnojení je založeno na kompostování všech organických materiálů, provádí se co nejčastěji.

Metoda Caude Auberta byla vyvinuta v 60. letech, je obecným popisem ekologického zemědělství. Odpovídá obecnému popisu ekologického zemědělství (Šarapatka a kol. 2010).

3.2.4 Spojené státy americké

V roce 2001 bylo v USA 6949 certifikovaných ekologických farem. Hospodaření pobíhalo na 2,3 milionu akrů.

Mezi občany USA jsou rozdílné názory na ekologické a klasické zemědělství, jako ve všech státech, kde se tyto dva proudy zemědělství setkávají. Mezi klady ekologického zemědělství se řadí harmonické začlenění do přírody, což je hledání rovnováhy mezi lidskými zájmy a zájmy přírody. Na druhé straně konvenční zemědělství vykazuje tendenci nezávislé přírody, to jsou technologie zaměřené především na vysokou produkci. Příroda není vnímána jako mechanický materiálový systém, ale jako komplex živé přírody. Pojem příroda jako organický celek odpovídá každodenní lidské zkušenosti, na rozdíl od analytického, abstraktního pojetí. V ekologickém zemědělství člověk zasahuje méně radikálně do přírodních procesů a do života. Subjekty a používané metody jsou méně umělé a syntetické, to je považováno za šetrnější technologii, která využívá přírodních zákonů ekologicky v porovnání s tvrdší technologií, včetně genetické manipulace a konvenčního zemědělství. Příroda by měla být považována za přítele, zaslouží si náš respekt. Čím je proces produkce potravin umělejší, tím méně je brán za přirozený. Produkce souvisí se sezónou a regionem, ale také druhem obalového materiálu, který ovlivňuje přirozenost potravin. Použití nechemických pesticidů a herbicidů je považováno za zdravější nejen pro životní prostředí, ale i pro lidi (Verhoog 2006).

Ekologické zemědělství ve státě Washington v USA je vhodným ke zkoumání udržitelného ekologického zemědělství. Je třetí s největším počtem ekologických farem v USA. V roce 2008 se zde nacházelo 707 certifikovaných organických farem a 180 osvobozených ekologických farem. Hospodařilo se na 82 216 akrech a prodaly se produkty za 282 milionů dolarů. Stát Washington je rozdělen dle geografického členění na dvě části - východní a západní. Východní Washington je převážně venkovský, více politicky konzervativní a vyznačuje se rozsáhlejšími, průmyslovějšími oblastmi, více zavlažovanými částmi, ovocnými stromy a hospodářskými zvířaty. Západní část státu je více urbanizovaná, politicky progresivní a charakterizována menšími srážkami, diverzifikovanými farmami a množstvím alternativních aktivit, jako jsou zemědělské trhy, konvenční zemědělské skupiny a potravinářská družstva. V roce 2009 se 64 % certifikovaných ekologických farem nacházelo ve východním Washingtonu a 36 % v západní části státu (Goldberger 2011).

3.3 Ekologické zemědělství v České republice

První zmínky o ekologickém zemědělství v České republice byly publikovány teprve v letech 1985 – 1987. Byly to jednoduché zprávy, tištěné v odborných časopisech. Nedostávalo se jim žádné odezvy, když tak pouze negativní. Koncem 80. let začaly vycházet publikace o zdravé výživě a možné prevenci proti civilizačním chorobám. Zdravá výživa byla prvním impulsem, aby se více začalo hovořit o ekologickém pěstování rostlin a chovu zvířat.

V roce 1989 ještě před revolucí reagovali zemědělci na negativa socialistického zemědělství. Jednalo se převážně o farmáře z Moravy a vědeckotechnickou společnost. Přejímali informace ze zahraničí – Švýcarska a Maďarska. Podnikali první praktické kroky pro zavedení ekologického zemědělství u nás.

V roce 1990 ministr zemědělství R. Barták prosadil přijetí rámcové směrnice IFOAM a první dotace pro ekologicky hospodařící podniky (Šarapatka & Urban 2006).

V 70. letech se zakladatelé ekologického zemědělství sdružili a založili mezinárodní federaci IFOAM – International Federation of Organic Agriculture Movements – Mezinárodní federace sdružení za organické zemědělství. Organizace měla sídlo v Německu. Jednalo se o první zákonnou normu definující postupy ekologického zemědělství. V první řadě určuje závazné podmínky pro kontrolu, certifikaci a označování produktů ekologického zemědělství.

Ekologické zemědělství je jednou z možností pro trvale udržitelný rozvoj ve společnosti. Je jedním ze společných cílů v zemědělské politice EU a ČR. Jedná se o takový rozvoj, který budoucím generacím zajistí uspokojení základních potřeb a zachová funkce ekosystémů a přírody. Udržitelnost spočívá ve formě společnosti, ale také v udržitelnosti zemědělství – produkce potravin, krmiv, surovin, energie a správě krajiny.

Ekologické zemědělství od počátků proaktivně zařazovalo zemědělskou praxi s cílem vyvážit a třeba i překonat současné industriální zemědělství řešící například tyto problémy:

- závislost na fosilní energii;
- závislost na neobnovitelných zdrojích fosforu;
- vyplavování živin – převážně dusíku a fosforu
- snižování biodiverzity;
- znečišťování ovzduší „skleníkovými plyny“;
- závislost na chemoterapeutikách v chovu zvířat;
- neadekvátní podmínky pro chov zvířat vzhledem k jejich přirozeným potřebám;
- poruchy chování zvířat;
- znečišťování zásob pitné vody;
- kontaminace potravin rezidui pesticidů, zhoršení kvality;
- ohrožení zdraví a kvality života konzumentů – alergie, rakovina, imunitního systému (Dlouhý & Urban 2014).

Ekologické zemědělství je v dnešní době považováno jako vyvážený agroekosystém trvalého charakteru, zakládající se ve vysoké míře na lokálních a obnovitelných zdrojích, využívající vlastní biologické procesy. Příroda je brána jako celek. Člověk má povinnost hospodařit tak, aby se kulturní krajina stala pozitivní součástí přírody.

3.3.1 1991 – 2001

V roce 1991 Rada Evropských společenství vydala Nařízení č. 2092/91 EHS O ekologické výrobě zemědělských produktů a potravin a o značení zemědělských produktů a potravin původem z ekologického zemědělství. Toto nařízení je rozsáhlou právní normou. Průběžně dochází k její úpravě. Nařízení mělo původně pravidla pro rostlinnou produkci, dále jsou doplňována pravidla pro živočišnou produkci, dovoz, osiva a sadbu. Zákon platí pro výrobky, které jsou označovány jako produkty ekologického zemědělství. Například článek číslo 5 nařizuje, že označení „bio“ či „eko“ se smí používat pouze tehdy, když jsou dodrženy

podmínky v něm uvedené. Požaduje se dále, aby výroba produktů podléhala kontrolnímu systému ekologického zemědělství. Důležitou součástí nařízení je seznam látek, které se smí nakupovat z venčí. V nařízení jsou ustanoveny anorganické sloučeniny, které se smí použít například při ochraně rostlin proti houbovým chorobám. Jsou to sloučeniny mědi a jako hnojivo sloučeniny fosforu. Zcela vyloučeno je použití syntetických pesticidů a syntetických dusíkatých hnojiv (Šarapatka & Urban 2006).

K rychlejšímu rozvoji ekologického zemědělství přispěla především státní podpora pro ekologické zemědělce. První finanční prostředky na podporu ekofarem byly uvolněny v letech 1990 až 1992. Výrazný vývoj v ekologickém zemědělství nastal po roce 1998, díky obnovení státní podpory, která byla až do roku 2003 poskytována a základě nařízení vlády, kterým se stanovily podpůrné programy k podpoře mimoprodukčních funkcí zemědělství.

Tabulka 2: Vývoj farem v ekologickém zemědělství v letech 1990 - 2001

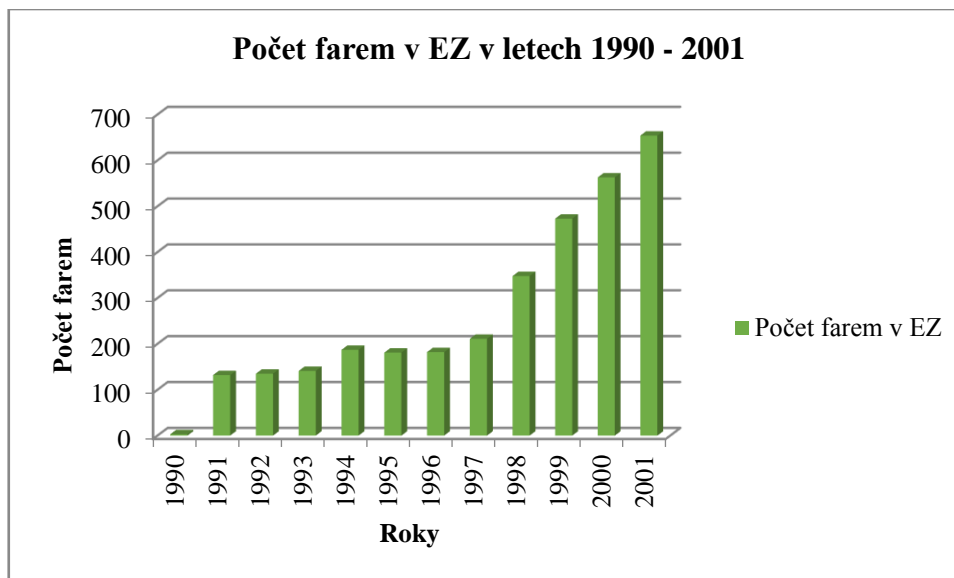
	Počet farem v EZ	Výměra půdy v EZ (ha)
1990	3	480
1991	132	17 371
1992	135	15 371
1993	141	15 667
1994	187	15 818
1995	181	14 982
1996	182	17 022
1997	211	20 239
1998	348	71 621
1999	473	110 756
2000	563	165 699
2001	654	217 869

(Zdroj: Ministerstvo zemědělství 2013)

V tabulce 2 je vidět postupný vývoj ekologických farem v letech 1990 - 2001. V roce 1990 hospodařili v ČR pouze 3 ekologické farmy, v roce 2001 to bylo již 654 farem. Ve 12ti letech počet ekologicky hospodařících farem vzrostl o 651 farem. Výměra v roce 1990 byla 480 hektarů, na 1 farmu připadalo průměrně 160 hektarů. V roce 2001 byla celková výměna ekologických farem 217 869 hektarů, na jednu farmu připadalo průměrně 333,13 hektarů.

V postupujících letech je nárůst ekologických farem a zvětšuje se i jejich průměrná obhospodařovaná plocha.

Graf 1: Vývoj ekologického zemědělství v letech 1990 - 2001

(Upraveno podle Ministerstvo zemědělství 2013)

Graf č. 1. znázorňuje v grafickém provedení údaje o počtu ekologicky hospodařících farmách v letech 1990 – 2001. Mezi roky 1990 a 1991 je viditelný vzestup o 129 farem. Poté v letech 1991 – 1993 je graf vyrovnaný. Proti roku 1994 v roce 1995 dochází k mírnému poklesu o 6 farem. Od roku 1995 dochází pouze k nárůstům.

3.3.2 2002 – 2006

Akční plán je strategický dokument, který slouží ke koordinaci dílčích aktivit směřujících k rozvoji ekologického zemědělství v České republice. Stejně jako evropský akční plán, nemá ani český akční plán vlastní rozpočet. Institucí zodpovědnou za realizaci je Ministerstvo zemědělství, které zřídilo Komisi pro ekologické zemědělství z důvodu koordinace a vyhodnocování aktivit k dosažení cílů Akčního plánu 2011 až 2015 (Ministerstvo zemědělství 2010).

Ekologičtí zemědělci dosáhli většiny svých cílů, které si v předešlých letech dali. Stát je podporuje a uznává. V roce 2002 obhospodařují více než 5 % z celkové výměry hospodářské půdy. Jedná se převážně o hospodaření v horských oblastech a podhorských podnicích na

trvalých travních porostech. Bioproduktů je málo, chybí výrobky, ovoce i zelenina. Biopotraviny tvoří 0,06 % trhu s potravinami. Není zde dostatečná osvěta, výzkum a specializované poradenství (Ministerstvo zemědělství ČR 2010).

V letech 1998 – 2003 byly dotace vypláceny podle vládního nařízení, které stanovily podpůrné programy k podpoře mimoprodukčních funkcí zemědělství, k podpoře aktivit na údržbu krajiny a programy pomoci méně příznivým oblastem. Registraci a vyplácení dotací zajišťovalo ministerstvo zemědělství. Tento dotační program byl připravován na náš vstup do Evropské unie v souladu s agroenvironmentálními programy Evropské unie.

V letech 2001 – 2003 byly výše dotací pro ekologické zemědělství v České republice na sady, vinice a chmelnice 3500 Kč na hektar, zelenina na orné půdě 3500 Kč na hektar, orná půda 2000 Kč na hektar a travní porosty 1000 Kč na hektar.

Po vstupu České republiky do Evropské unie v roce 2004 platí Horizontální plán rozvoje venkova, jeho součástí jsou agroenvironmentální programy. V roce 2004 byly plány dotací – trvalé kultury 12 35 Kč na ha, zelenina a speciální byliny na orné půdě 11 050 Kč na ha, orná půda 3 520 Kč na ha, travní porosty 1 100 Kč na ha.

Od 30. 12. 2005 začal v České republice platit zákon č. 553/2005 Sb., který mění zákon č. 242/2000 Sb., O ekologickém zemědělství. Byla vypuštěna všechna duplicitní ustanovení k zákonu č. 2092/91. Dále dochází pro zjednodušení pravidel ekologického zemědělství pro ČR. Od 1. 2. 2006 začala platit nová vyhláška Ministerstva zemědělství č. 16/2006 (Ministerstvo zemědělství ČR 2010). Nahradila všechny dosud platné vyhlášky. Nový zákon obsahuje ustanovení týkající se registrace eko zemědělců, podmínky pro kontrolu a kontrolní organizace a také sankční systém.

Akční plán ekologického zemědělství do roku 2010 neřeší problematiku legislativy nebo státní podpory, tyto oblasti řeší příslušné právní předpisy a programové dokumenty. Usnesením vlády č. 236/2004 byla zřízena meziresortní pracovní skupina za účelem realizace akčního plánu, na kterém se podílela i expertní pracovní skupina. Došlo k úzké spolupráci skupin, proto se realizované aktivity v nějakých oblastech prolínají.

Tabulka 3: Vývoj ekologického zemědělství v letech 2002 - 2010

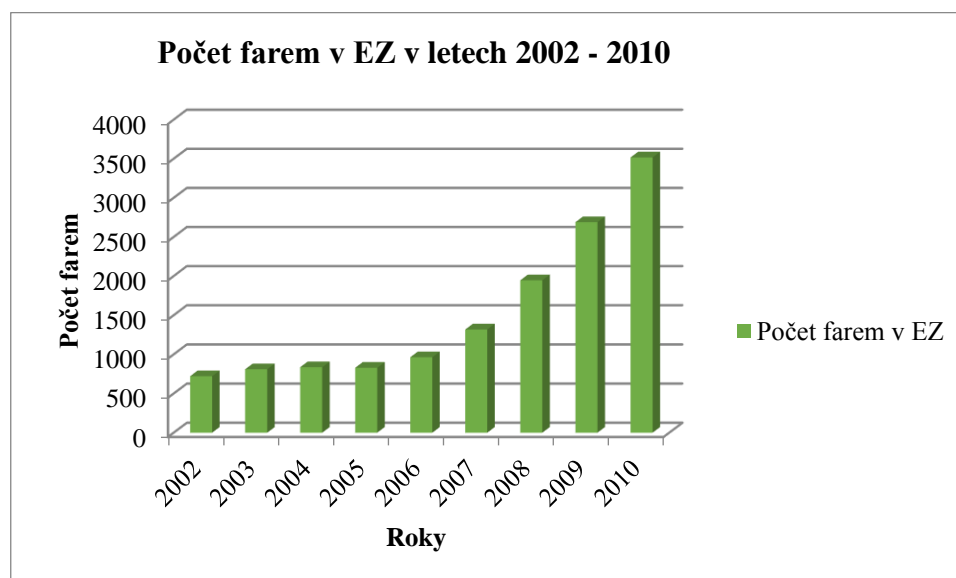
	Počet farem v EZ	Výměra půdy v EZ (ha)
2002	721	235 136
2003	810	254 995
2004	836	263 299

2005	829	254 982
2006	963	281 535
2007	1 318	312 890
2008	1 946	341 632
2009	2 689	398 407
2010	3 517	448 202

(Zdroj: Ministerstvo zemědělství 2013)

Tabulka 3 znázorňuje vývoj ekologického zemědělství v letech 2002 – 2010. V roce 2002 bylo v ČR 721 ekologických farem hospodařících a 235 136 hektarech. Průměrná výměra jedné ekologické farmy byla 326,12 hektaru. V následujících letech se počet ekologických farem zvyšuje a zvyšuje se i výměra. V roce 2010 bylo na území ČR 3 517 ekologických farem o celkové výměře 448 202 hektaru. Průměrná výměra na jednu farmu byla 127,44 hektaru. Průměrná výměra se v postupu let zmenšuje.

Graf 2: Vývoj ekologicky hospodařících farem v letech 2002 – 2010

(Upraveno podle Ministerstvo zemědělství 2013)

Graf č. 2. znázorňuje graficky vývoj počtu ekologických farem mezi roky 2002 a 2010. Největší nárůst ekologických farem je mezi roky 2007 až 2010.

3.3.3 2007 – 2013

V této době má ekologické zemědělství a výroba biopotravin v České republice více než dvacetiletou tradici. Podniky prokázaly, že systém tohoto hospodaření je životaschopný i bez používání hnojiv, syntetických pesticidů a intenzifikačních postupů.

Důležité pro rozvoj v České republice jsou především dotace vyplácené v rámci agroenvironmentálních opatření. Nezanedbatelný význam má zájem spotřebitelů a obchodníků o bio suroviny a rozvoj domácího trhu s nimi.

Ekologické zemědělství hospodaří na 483 176 ha, což je 11,4 % z celkové výměry zemědělské půdy. Česká republika je v tomto ohledu nad průměrem Evropské unie. Je zde 4 022 zemědělských podniků, různých velikostí, zaměřením převládají travní porosty. Jedná se o bývalá družstva nebo státní statky o výměře více než 1 000 ha nebo malé ekologické podniky o výměře kolem 5 ha. Miliarda korun se ročně vyplácí na dotacích ekologickým zemědělcům (Ministerstvo zemědělství ČR 2011).

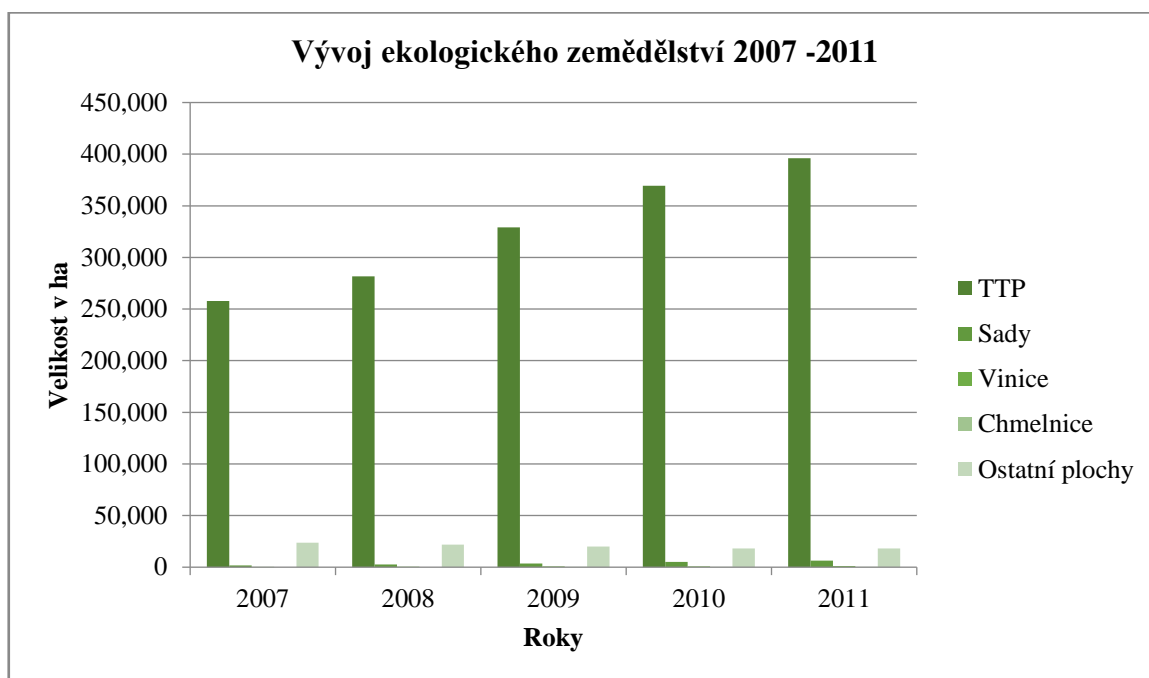
Tabulka 4: Vývoj ekologického zemědělství v letech 2007 – 2011

Výměra v ha	Roky				
	2007	2008	2009	2010	2011
Celková výměra zemědělské půdy	312 890	341 632	398 407	448 202	483 176
Podíl ekologického zemědělství na celkové výměře půdy (%)	7,35	8,04	9,38	10,55	11,40
Orná půda	29 505	35 178	44 906	54 937	61 645
Trvalé travní porosty	257 899	281 596	329 232	369 272	396 055
Sady	1 625	2 764	3 678	5 128	6 368
Vinice	245	341	645	803	987
Chmelnice	0	0	8	8	10
Ostatní plochy	23 616	21 753	19 890	18 054	18 111

(Zdroj: Ministerstvo zemědělství 2011)

Tabulka č. 4. znázorňuje vývoj ekologického zemědělství mezi roky 2007 až 2011. Celková výměra zemědělské půdy od roku 2007 roste. Největší nárůst je mezi roky 2008 a 2009. Podíl ekologického zemědělství na celkové výměře půdy se také navyšuje. Stejně tak vrůstá výměra orné půdy, trvalých travních porostů, sadů, vinic a chmelnic. Naopak klesají výměry ostatních ploch.

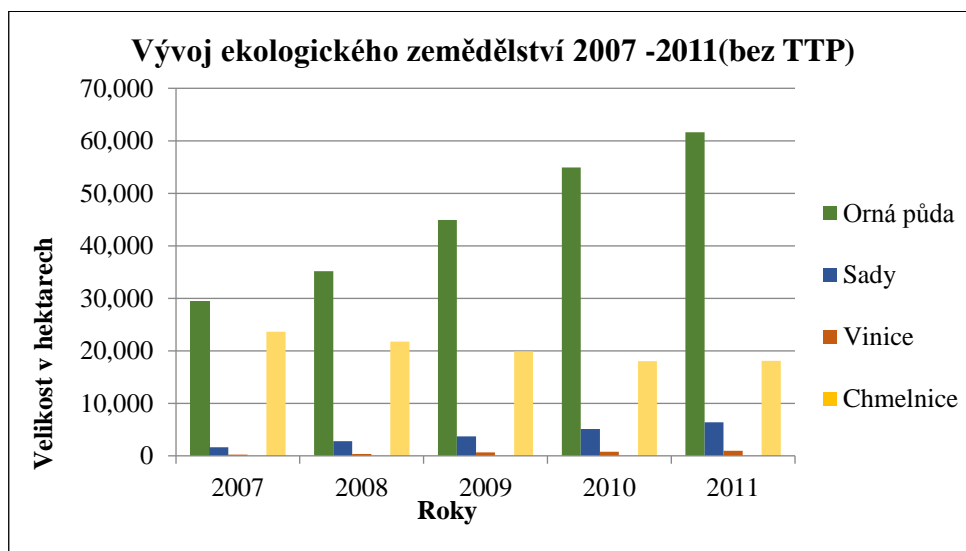
Graf 3: Vývoj ekologického zemědělství v letech 2007 - 2011

(Upraveno podle Ministerstvo zemědělství 2011)

Graf č. 3. znázorňuje grafickým provedením rozložení půdního fondu v EZ. Největší zastoupení mají trvalé travní porosty.

Graf 4: Vývoj ekologického zemědělství v letech 2007 – 2011 (bez TTP)

(Upraveno podle Ministerstvo zemědělství 2011)

Graf č. 4. Znázorňuje rozložení půdního fondu v EZ v letech 2007 – 2011. Oproti grafu č. 3. nezobrazuje TTP.

Výměra orné půdy se stabilně zvyšuje až na 61 645 ha v roce 2015. Vzrůstá i výměra sadů a vinic v ekologickém zemědělství. Jsou zde registrovány i první chmelnice. Nadále převažují trvalé travní porosty v EZ, které představují přibližně jednu třetinu všech trvalých travních porostů v České republice.

Se zvyšující se poptávkou narůstá i počet výrobců biopotravin. Na českém trhu stále převažují zahraniční biopotraviny. Stoupá obliba prodeje přímo z ekofarem, která se uskutečňuje prostřednictvím farmářských trhů a biobedýnek.

Ekologické zemědělství plní i mimoprodukční funkci. Okolo 80 % výměry tvoří trvalé travní porosty (Ministerstvo zemědělství ČR 2011). Důvodem jsou méně příznivé oblasti v České republice, pro které je důležitá údržba krajiny. V těchto oblastech je vysoký podíl území s přikázaným režimem hospodaření. Jedná se převážně o příhraniční oblasti, národní parky a chráněné krajinné oblasti. Základem obhospodařování těchto území je pastva hospodářských zvířat, která přispívá k údržbě krajiny a k zachování široké škály chráněných druhů rostlin.

Za klíčový aspekt v ekologickém zemědělství byl považován další rozvoj trhu s biopotravinami. Nejdůležitější byla propagace loga BIO (Obrázek 1), kterým se označují biopotraviny. Byly realizovány propagační akce, jejich cílem bylo podpořit ekologické zemědělství, biopotraviny, ale také konkrétní ekologické zemědělce a jejich farmy.

Obrázek 1: České BIO logo - národní označení
(eagri.cz 2018)

Obrázek 2: BIO logo - evropské značení
(eagri.cz 2018)

V roce 2004 byla založena společnost Bioinstitut, o. p. s., která se zabývá vzděláváním a poradenstvím v ekologickém zemědělství. Ekologické zemědělství se začalo vyučovat na několika středních školách. V roce 2007 byl schválen Radou vlády pro udržitelný rozvoj program Ekologické zemědělství biopotravin zaměřený na odbyt a marketing (Ministerstvo zemědělství ČR 2010). Program podpořil tři projekty zaměřené na vzdělávání, poradenství a tvorbu metodik pro podporu odbytu biopotravin, na zavádění biopotravin do škol a na podporu odbytu bioléka. Součástí Programu rozvoje venkova 2007 – 2013 jsou body týkající se pohody zvířat, které se prolínají se vzděláváním, výzkumem a osvětou. V tomto ohledu byly realizovány především vzdělávací akce, semináře a konference pro veřejnost.

Podpora pro ekologické zemědělce, dotace na plochu zařazenou do přechodného období nebo ekologického zemědělství, byla vyplácena z Programu rozvoje venkova 2007 – 2013. Od roku 2007 začalo být ekologické zemědělství podporováno nejenom z dotace na plochu, ale také bodovým zvýhodněním ekologických zemědělců při hodnocení investičních projektů. Jedná se o tato opatření Modernizace zemědělských podniků, Zahájení činnosti mladých zemědělců, Podpora cestovního ruchu a Diverzifikace činností nezemědělské povahy. Podpořeni byli i výrobci biopotravin v rámci opatření Přidávání hodnoty zemědělským i potravinářským produktům. S podporou státu mohou výrobci biopotravin investovat do rekonstrukce nebo výstavby prostor pro výrobu a skladování biopotravin nebo do marketingu.

V roce 2008 spotřeba biopotravin v České republice dosáhla 1,8 miliardy korun. Od roku 2005 se obchod s biopotravinami zvýšil více než 3,5 krát. Spotřeba biopotravin činila přibližně 2 miliardy korun ročně. Podíl dovozu biopotravin se snížil na 57 % (Ministerstvo zemědělství ČR 2010). Je třeba si uvědomit, že většina biopotravin v České republice obsahuje suroviny z dovozu, které jsou zde přebalovány. I přesto vzrůstá počet domácích výrobců, hlavně v oblasti hovězího masa, pečiva, mléka a koření.

Ekonomická výkonnost farmy je ovlivněna zejména hektarovým výnosem, užitkovostí chovných zvířat, realizační cenou a výší nákladů. Ve srovnání s konvenčním zemědělstvím se snížení výnosů v ekologickém zemědělství pohybuje až k 50 % u některých plodin, u hospodářských zvířat 10 – 30 %. Intenzita chovu je nižší než v konvenčním zemědělství. Výše nákladů i výnosů je v ekologickém zemědělství výrazně nižší kolo 55 – 60 %. Při zohlednění státních podpor ekologického zemědělství, lze říci, že zisky v obou typech zemědělství jsou v průměru shodné, v rozpětí plus mínus 20 % s tím, že převažují farmy s vyšším ziskem. Pouze 9 % ekofarem uvedlo, že jejich hospodářský výsledek byl v předchozím roce záporný. Potřeba práce je v ekologickém zemědělství vyšší o 10 až 20 % oproti srovnatelným farmám v konvenčním zemědělství. Jedná se o významný argument pro

podporu ekologického zemědělství vzhledem k možnosti stabilizace pracovníků na venkově (Ministerstvo zemědělství ČR 2010). Je provozováno 22 % ekofarem s nezemědělskou činností, jsou zaměřeny na zpracování bioprodukce a agroturistiku.

3.3.4 2014 – 2020

V roce 2015 vstupuje v platnost nový Program rozvoje venkova na roky 2014 – 2020, ve kterém je ekologické zemědělství podporováno jako samostatné opatření mimo AEKO a podpora je nově dostupná pouze pro ekofarmy bez souběžného konvenčního hospodaření na zemědělské půdě. K rozvoji ekologického zemědělství přispívá přímo Ministerstvo zemědělství České republiky. Mimo podpor pro ekologické zemědělce financuje sběr údajů o ekologickém zemědělství pro Eurostat, analýzu metodikou FADN, marketingové a osvětové aktivity například Září – měsíc biopotravin a ekologického zemědělství. Také je podporován výzkum prostřednictvím každoročního financování veřejných soutěží v oblasti výzkumu, vývoje a inovací. Od roku 2004 je rozvoj ekologického zemědělství podporován prostřednictvím Akčních plánů ČR pro rozvoj ekologického zemědělství.

Česká republika patří mezi dvacet zemí světa s největší výměrou půdy v ekologickém zemědělství a mezi deset zemí světa s nejvyšším podílem ploch v ekologickém zemědělství na celkové zemědělské půdě. Ekologické zemědělství se tradičně rozvíjí v horských a podhorských oblastech v rámci LFA. Zhruba polovina těchto oblastí je dnes obhospodařována ekologicky. Ke konci června 2015 hospodařilo 4 176 ekologických farem na výměře 503 tisíc hektarů, což je 12 % z podílu na celkovém zemědělském půdním fondu. Trvalé travní porosty v roce 2014 zabírají výměru přes 410 tisíc hektarů, což je 83 % z celkové výměry ekologického zemědělství. Výměra orné půdy činí 56 tisíc hektarů to je 12 %. Ekologickými zemědělci bylo v roce 2014 obhospodařováno více než 40 % trvalých travních porostů, 2 % orné půdy a přes 10 % ploch trvalých kultur. Oproti roku 2004 narostla bioprodukce o více než 2,5 % a produkce bio obilí trojnásobně. Ztrojnásobil se i počet masného skotu i objem hovězího masa z ekofarem. Chov bio skotu na celkových stavech zaujímá 16 %, je chováno 45 % ovcí a 37 % koz (Ministerstvo zemědělství ČR 2016).

Na získání příjmu z produkce vynakládají ekofarmy méně nákladů mezi 46 % a 75 % z celkových nákladů konvenčního zemědělství. V roce 2013 vykázaly podniky ekologického zemědělství hodnotu zemědělské produkce 11 724 Kč na hektar, což je 30 % konvenční produkce. Dotační prostředky dostatečně kompenzují náklady a ušlé příjmy při hospodaření.

Bez dotací jsou ekofarmy, ale také konvenční farmy ztrátové (Ministerstvo zemědělství ČR 2016). Ekofarmy vykazují vyšší ztráty než konvenční zemědělství.

506 výrobců biopotravin a 365 distributorů bylo registrováno koncem roku 2014. Oblast distribuce bioproduktů se v posledních letech vyvíjí dynamičtěji než výroba. Nejvíce biopotravin nakupují spotřebitelé v maloobchodních řetězcích okolo 64 %, dále v prodejnách živé výživy a biopotravin 17 %. V roce 2003 byl odhadován dovoz finálních biopotravin na 800 milionů korun, to je 46 % podílu na maloobchodním obratu v České republice.

Tabulka 5: Statistické údaje EZ v období 31. 12. 2014 až 30. 6. 2015

Ukazatel	31. 12. 2014	30. 6. 2015	Změna
Počet ekologických zemědělců	3 866	4 176	+ 310
Počet výrobců biopotravin	506	519	+ 13
Počet obchodníků s biopotravinami	365	387	+ 22
Výměra půdy v EZ – LPIS (ha)	477 023	486 994	+ 9 971
Výměra půdy v EZ celkem (ha)	493 971	503 498	+ 9 527
Podíl EZ na ZPF (%)	11,7	12,0	+ 0,3
Podíl orné půdy v EZ (%)	11,4	13,7	+ 2,3

(Zdroj: Ministerstvo zemědělství 2016)

Tabulka 5 ukazuje, že od ledna do června 2015 přibylo 310 podniků v EZ. Výměra stoupla o 9 527 ha. Z toho vyplývá, že do EZ vstupovaly menší rodinné farmy. Počet výrobců biopotravin se zvýšil o 13. Podíl EZ na zemědělském půdním fondu vzrostl o 0,3 %. Podíl orné půdy se zvýšil o 2,3 %.

3.3.5 Oblasti rozvoje ekologického zemědělství do roku 2020

Oblasti rozvoje EZ vycházejí ze stávajícího stavu a provedené SWOT analýzy. Dále jsou oblasti stanoveny tak, aby bylo možné splnění do roku 2020. EZ bude plně rozvinutým odvětvím zemědělství se všemi odpovídajícími charakteristikami, jakými jsou stabilní trh bioproduktů a biopotravin, dostupné služby a konzistentní státní politika podporující jak poskytování veřejných statků, včetně aspektů týkajících se životního prostředí a pohody zvířat, tak produkci biopotravin (Ministerstvo zemědělství 2016).

Ekologické zemědělství má dva hlavní cíle: propagovat poptávku po biopotravinách a zajistit ochranu životního prostředí, což znamená poskytovat veřejné statky. Dalšími cíli je zvýšit životaschopnost ekofarem při současném zachování přínosů pro životní prostředí a welfare zvířat; vybudovat stabilní trh biopotravin s významným podílem biopotravin českého původu; fungující spolupráce v rámci celého dodavatelského řetězce. Mezi neposlední cíle patří výzkum, vzdělávání a poradenství. V něm je nutné zvýšit využití poznatků výzkumu a inovací v oblasti produkce bioproduktů, poskytování veřejných statků a modernizace výroby biopotravin (Ministerstvo zemědělství 2016).

3.3.6 Dotace v ekologickém zemědělství

V roce 1992 byly zavedeny Agroenvironmentální opatření podporující zachování EZ v celé Evropské unii. Od tohoto roku se platby na plochu staly povinným opatřením a významně přispěly k rozvoji EZ v Evropské unii. V jednotlivých zemích se cíle a výše plateb výrazně odlišují.

Mezi roky 1993 – 1997 nebyla poskytována státní podpora pro ekologické zemědělství. V letech 1990 až 1992 byly poskytnuty první finanční prostředky na podporu ekologicky hospodařících podniků v ČR. Rozvoj nastal v roce 1998, kdy byla obnovena státní podpora. To způsobilo nárůst ekologicky hospodařících farem. Státní podpora byla poskytována až do roku 2003 na základě nařízení vlády. To stanovilo podpůrné programy pro mimoprodukční funkce zemědělství.

V roce 2003 bylo vypláceno Kč na hektar:

- trvalé travní porosty	1 000,-
- orná půda	2 000,-
- trvalé kultury	3 500,-
- zelenina na orné půdě	3 500,-

V roce 1998 poskytl stát finanční prostředky na ekologické zemědělství ve výši 48 091 000 Kč, v roce 2003 to bylo 230 810 809 Kč (Ministerstvo zemědělství 2004).

EZ bylo od roku 2004 podporováno v rámci Agroenvironmentálního opatření, tím byla zajištěna finanční podpora i po vstupu České republiky do Evropské unie. V členských zemích EU jsou podmínky finanční podpory upraveny programovým dokumentem vždy na sedm let. Pro ČR to byly Horizontální plán rozvoje venkova 2004 – 2006, Program rozvoje

venkova 2007 – 2013 s prodlouženou platností do roku 2014. Dozor nad plněním závazků, vyplývajících z poskytování dotací, provádí platební agentura Státní zemědělský a investiční fond formou delegovaných kontrol, které od roku 2010 vykonává Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský (Ministerstvo zemědělství 2010).

Přehled výše dotací v ekologickém zemědělství v letech 2004 – 2010 v Kč na hektar:

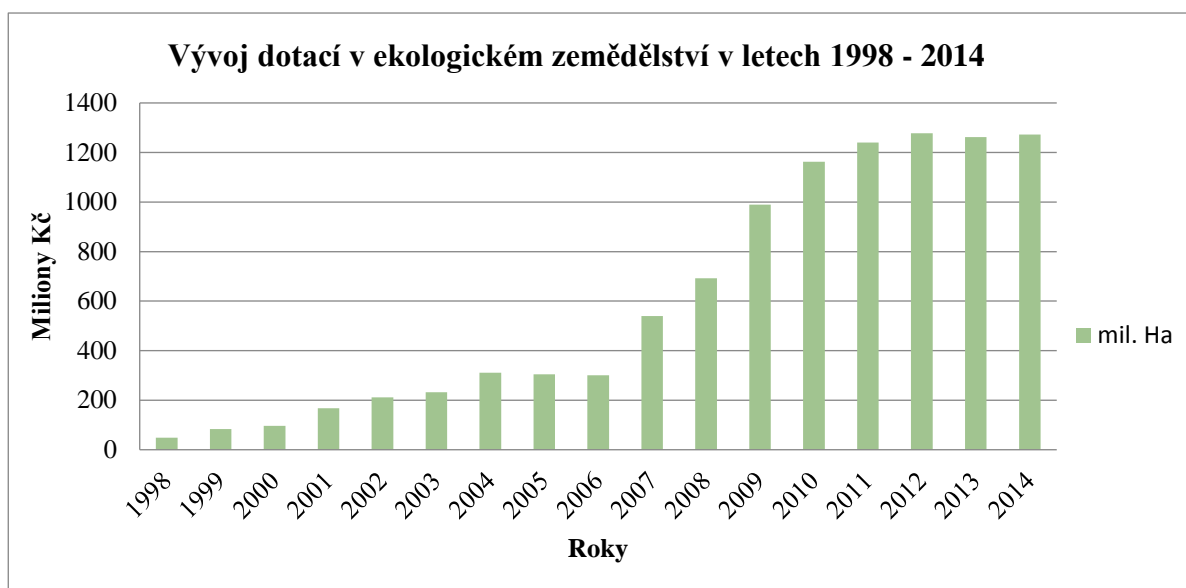
- orná půda	3 520,-
- trvalé travní porosty	1 100,-
- zelenina a speciální byliny na orné půdě	11 050,-
- trvalé kultury (sady, vinice)	12 235,-
- trvalé kultury (extenzivní sady)	12 235,-.

Nový Program rozvoje venkova 2014 - 2020 vstoupil v platnost v roce 2015. EZ je v něm podporováno jako samostatné opatření. Podpora bude dostupná pouze pro uzavřené ekofarmy bez souběžného konvenčního hospodaření na zemědělské půdě. Nově jsou v něm navrženy vyšší platby na plochy v přechodném období.

V ČR je nízká produkce biopotravin, to vedlo Ministerstvo zemědělství k rozhodnutí od roku 2007 zvýhodnit výrobce biopotravin a ekologické zemědělce. Významná podpora směřovala v letech 2007 – 2014 do EZ prostřednictvím opatření: Zahájení činnosti mladých zemědělců, Modernizace zemědělských podniků, Přidávání hodnoty zemědělským a potravinářským produktům, Diverzifikace činností nezemědělské povahy a Podpora cestovního ruchu (Ministerstvo zemědělství 2016). Další možnost čerpat dotace byla z národních dotací. Například v roce 2009 a 2010 byla poskytována podpora na výsadbu ekologických ovocných sadů. EZ je podporováno od roku 2004 i prostřednictvím Akčních plánů České republiky pro rozvoj ekologického zemědělství.

Pro získání dotací v ekologickém zemědělství musí farmy splňovat určitá kritéria. Je zakázáno používat geneticky modifikované organismy, krmiva a pomocné látky neuvedené v pozitivních seznamech (Konvalina a kol. 2007). Příspěvek na TTP je poskytován v případě, že intenzita chovu býložravců se pohybuje v intervalu 0,2 – 1,5 VDJ/ha průměrně za rok. Množství hnojiv obsahujících dusík nesmí přesáhnout hranici 170 kg ročně na hektar obdělávané půdy.

Graf 5: Vývoj dotací v ekologickém zemědělství v letech 1998- 2014

(Zdroj: Ministerstvo zemědělství 2016)

Graf číslo 5 ukazuje na vývoj dotací v letech 1998 až 2014. Výše požadovaných dotací roste s počtem ekologicky hospodařících farem. Čerpání dotací ovlivňují akční plány. Například v letech 2004 – 2006 byla výše sazby na hektar stanovena v Kč po celé programové období, v letech 2007 – 2014 byla sazba stanovena v EUR a ovlivněna aktuálním kurzem na české koruny.

3.3.7 Problémy v ekologickém zemědělství

Historie EZ, která trvá již více než 25 let, lze považovat za silnou stránku. Stále se zdokonaluje systém EZ, zvyšuje se potenciál konkurenceschopnosti a odlišení od ostatních zemědělských systémů. Důkazem jsou příklady z praxe. Mnoho spotřebitelů a veřejnost oceňují pozitivní image malých rodinných farem. S tím souvisí rostoucí počet zpracovatelů a prodejců produktů farem. Prokazatelně má EZ dobrý vliv a dopad na životní prostředí.

Jako slabé stránky a příležitosti jsou v Akčním plánu pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2016 – 2020 uvedeny následující příklady.

Za slabou je považována kooperace mezi organizacemi, které v EZ spolupracují, není zde potřebná spolupráce mezi nimi ani vůči MZe. Projevuje se uvnitř i navenek ve všech organizacích. Vystupuje zde slabý lobbying, nízká návaznost akčních plánů, absence společné

vize, zdvojování některých činností například sběr dat z ekologického zemědělství (Ministerstvo zemědělství 2016).

Sektor EZ je konzervativní a těžko přijímá nové přístupy. Uzavřenost je ve stále stejných tématech. EZ by se mělo stát profesionálním a mít svůj management, v současné době je vnímáno pouze jako tradiční zemědělství našich předků.

EZ je vysoce závislé na dotacích. Toto je způsobeno nízkým hospodařením na celkové výměře a nízkou intenzitou výroby. Je kladen důraz na údržbu krajiny a hospodaření na orné půdě je opomíjeno.

Současný poradenský systém EZ je zaměřen na žádosti o dotace. Měl by se zaměřit více na poradenství k faktickým zemědělským problémům. Chybí zde nové postupy, inovace, technologie, farmáři nemají dostatečnou úroveň vzdělání. Z těchto důvodů poradenství v EZ nefunguje jako spojnice mezi vědou a praxí.

Spolupráce mezi farmáři není častá. Je to zapříčiněno z historických zvyklostí, kdy byl každý nucen jednat sám za sebe, ale v dnešní době je nezbytné se sdružovat. Není dostatečně rozvinuté propojení mezi farmáři, jako výrobou, odbytem a spotřebiteli. To zapříčiňuje nedostatečně rozvinutý trh a jeho slabá organizace. S tím souvisí i vysoká cena biopotravin oproti běžným potravinám.

Ekologické zemědělství nemá dostatečnou koncepci ve vzdělávání a osvětě veřejnosti. Plán propagace biopotravin a EZ by měl budovat pozitivní vnímání veřejnosti vůči EZ. Propagace se děje pouze v člancích v odborných periodících, které běžný občan nečte.

Díky nařízením a omezením v EZ i přes zajištění optimálních podmínek a využití nejvhodnějších plodin nedosahuje EZ výnosů srovnatelných s konvenčním zemědělstvím. Cena je vyšší a je nutnost dotační podpory nebo výrazného zvýšení cen bioproduktů nebo kombinace obou. Obecně platí, že v méně vyspělých zemích nejsou kupující ochotni platit vyšší cenu za bioprodukty.

V České republice existují velké rozdíly ve velikosti zemědělských podniků. 70 % z celkového počtu farem, jsou malé farmy, které využívají 3 % celkové zemědělské půdy. Velké farmy hospodaří na 60 % zemědělské půdy. V důsledku toho mají malé rodinné farmy nedostatečný přístup k penězům z dotačních programů pro ekologické zemědělce (Moudrý et al. 2009).

Zemědělské dotace jsou závislé na ploše, zatímco poskytování je podmíněné minimální mírou chovu 0,15 DJ / ha. Tato hodnota je velmi nízká a někteří zemědělci počítají s finančními prostředky a nesoustředí se na vytváření vlastního zisku z výroby. Dotační

program není pro zemědělce motivací, aby hospodařili na orné půdě. Místo toho zatravnňují co nejvíce ploch, protože je to jednodušší způsob získání dotací. Je důležité motivovat zemědělce, aby používali trvalé travní porosty vhodněji. Alternativní využívání trvalých travních porostů, například pro energetické účely, může být diskutabilní z důvodu současných cen za energie. Zatravněné části příhraničí ČR lze využít jako kvalitní zásobníky vody nebo pro zachování genových rezerv původních druhů a plemen.

Někteří ekologičtí zemědělci jsou převážně závislí na dotacích, které vyplývají z EZ zaměřeného na získávání hovězího masa ze skotu chovaného na trvalých travních porostech. Výhodou je minimální ustájení skotu. Nevýhodou je nedostatečná zpracovatelská kapacita a obecně nízká spotřeba bioproduktů (Moudrý et al. 2009).

Zemědělci, kteří hospodaří na orné půdě, velmi často používají nevhodné plodiny. Rotaci provádí s vysokým podílem obilovin a nízkým luštěnin. Měly by být používány alternativní plodiny, jako je špalda, pohanka, ... Při střídání plodin se vyskytují nevhodné zimní plodiny (pšenice, ječmen) by měly být nahrazeny alternativními plodinami (žito, tritikále), pseudo-obilninami (pohanka), luštěninami (hrách, čočka, lupina, fazole) nebo krmnými plodinami (fazole, topinambur).

V ČR jsou ekologické obiloviny pěstovány na ploše okolo 20 000 ha, ale osiva jsou pěstována na ploše pouze 1 000 ha. Neexistuje žádný certifikační systém pro organické obiloviny a chybí zde i výrobci, zpracovatelé a distributoři osiva.

V rámci českého ekologického zemědělství je zřejmý nedostatek teoretických znalostí a zkušeností v oblasti výroby. Do jisté míry to vyplývá z nedostatku materiálů pro vzdělávání a nedostatečného přístupu k internetu, který umožňuje vyhledávání potřebných informací.

Problémem bioprodukce jsou chybějící malé a střední podniky na zpracování produktů. To částečně vyplývá z legislativy – nepřiměřené a náročné hygienické a veterinární normy pro pracování, interpretace standardů EU ve státech EU a ve třetích zemích.

Na českém trhu je nabízeno přibližně 3000 bioproduktů, dvě třetiny jsou dováženy. Tuzemská výroba nemůže pokrýt poptávku. V supermarketech je převážně podporována dovážená bioprodukce (Moudrý et. al 2009).

3.3.8 Pohled ekologických zemědělců v ČR

Počet ekologických zemědělských podniků ročně roste, stejně jako podíl ekologicky obhospodařované půdy. EZ v České republice studovali především ekonomové a analyzovali

ekonomickou povahu různých odvětví, například výrobu ekologického hovězího masa, vliv národních dotací nebo obecné trendy utvářející ekologické zemědělství v ČR. Bylo provedeno i několik sociálních studií, které se zabývají činnostmi českých ekologických zemědělců, ale žádná se nezabývá ekologickým sektorem a jeho účastníky jako takovými s cílem nalezení informací, které by vysvětlovaly aktuální podobu ekologického zemědělství v ČR.

Srovnání ekologických podniků Evropy a České republiky ukazuje velké rozdíly. Průměrná velikost ekologické farmy v Evropě činí 39 ha, zatímco v ČR více než 300 ha. Průměrná velikost ekologických zemědělských podniků ve skutečnosti přesahuje průměrnou velikost konvenčních českých farem, přestože polovina těchto ekologických farem pracuje na pozemcích o velikosti přibližně 100 ha. Rostoucí podíl ekologicky obhospodařovaných pozemků úměrně neodpovídá dodávanému množství ekologických potravin do obchodů. Maloobchodní prodejny jako například Tesco, Billa a podobné, byly upozorněny na tržní potenciál biopotravin a velkou zajímavost těchto produktů pro spotřebitele. Ekologická značka se stala pro české spotřebitele zajímavou. I když skutečné nákupy zaostávají za očekáváním. Průzkum ukazuje, že pouze 4 % spotřebitelů nakupují ekologické produkty pravidelně (Zagata 2009).

Farmáři uvádí, že finanční podpora ekologického zemědělství je nezbytná, protože zemědělství vytváří dodatečnou hodnotu pro celou společnost, což je patrné na jejich farmách. Přístup je úzce spjatý se specializací zemědělských podniků. Farmáři pracují na trvale udržitelných loukách a chovu dobytka. Jejich výroba s největší pravděpodobností neskončí na certifikovaných jatkách, kvůli nedostatečné produkci. Proto si uvědomují svoji úlohu v udržování krajiny, kterou považují za oprávněně podporovanou národním rozpočtem. Farmáři se snaží jíst biopotraviny, které vyrábějí na svých farmách například maso a brambory. Jako problém v oblasti biopotravin vidí dovoz levných potravin, nespokojenost se státní politikou vůči zemědělcům.

Farma Horsedenbath z oblasti Uherského Hradiště pěstuje rostliny na orné půdě a má rozsáhlé trvalé travní poroty, které jsou spásány skotem a ovci. Farma Ewesdoor z oblasti Litoměřic se zaměřuje na pěstování různých druhů rostlin – zelenina a obil. Obě farmy chtějí být certifikovanými ekologickými výrobci. Názor farmářů z obou farem je, že se jim nelíbí pojem „Bio“. Vnímají ho pouze jako životní styl, který je moderní pro lidi v městských oblastech. Ekologické potraviny splňují požadavky na pravost. Z toho důvodu je ekologické zboží stále považováno za exkluzivní záležitost. Což znamená potřebu certifikace a odlišení od běžných výrobků. Zvláštní kvalita ekologických produktů stanovuje odlišné způsoby prodeje. Sklon k tradičnímu pohledu na biopotraviny může vést k odmítnutí oficiálního

českého certifikátu BIO pro biopotraviny. Venkovské farmy často používají sociální síť k nabízení a uvedení kvality a původu svých biopotravin. Nepotřebují záruky třetí strany. Avšak přímý prodej produktů v ekologické kvalitě, bez oficiálního označení, zpochybňuje bod celého plánu. Důležitým aspektem přístupu těchto zemědělců je alternativní výroba biopotravin specifické kvality, která nemusí nutně vycházet z certifikace. V ČR je nedostatek akreditovaných zařízení na zpracování biopotravin, nedostatečně rozvinuté místní trhy a nepřístupný distribuční kanál pro vzdálené trhy ve velkých městech (Zagata 2009).

Farmáři, kteří se účastní ekologické praxe a programů, pracují v rámci specifických motivů, které jsou v různých směrech odvozeny od ekologické ideologie, a to navzdory absenci této tradice v ČR. Konstruktivní přístup navíc ukazuje, že EZ, splňuje-li legislativní principy, má různé podoby a názory zemědělců.

3.4 Udržitelný rozvoj venkovských komunit

Tři čtvrtiny území České republiky tvoří venkov, žije zde čtvrtina obyvatel. Oblasti venkova jsou nezastupitelné pro hospodářství. Prvovýroba v zemědělství na sebe váže další podnikatelské aktivity jako je zpracovatelský a potravinářský průmysl, obchod, výroba strojů a technologií. Tyto oblasti jsou velice důležité pro otázku budoucnosti našeho venkova (Holeček a kol. 2009).

Venkov se skládá z mnoha částí, které se vzájemně propojují a doplňují. I když zaměstnanost v zemědělství není významnou složkou pracovní síly ČR, po stránce výměry ekosystémů nejvíce převládá oblast zemědělství. Jeho vliv na utváření venkova je znám již z minulosti.

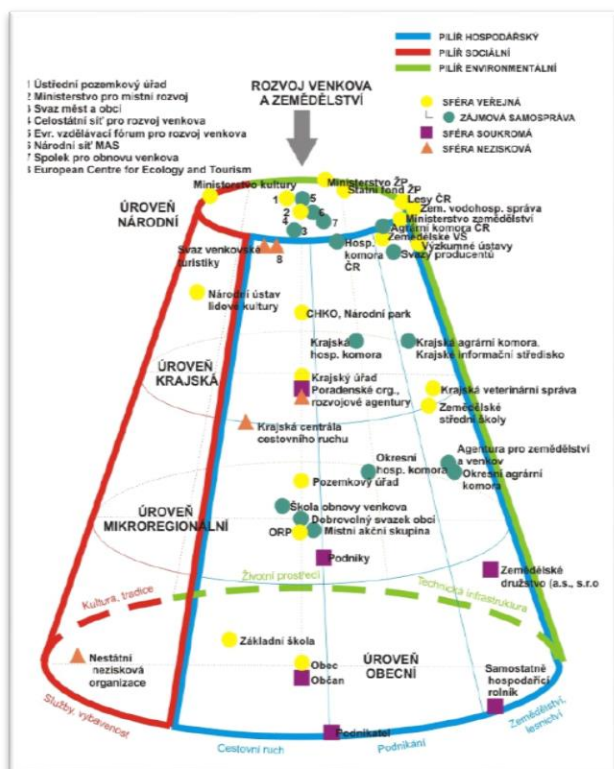
Obec je základním územním samosprávným společenstvím občanů. Je veřejnoprávní korporací, má právo vlastnit majetek a hospodařit s ním. Obec pečuje o všestranný rozvoj svého území a o potřeby svých občanů; při plnění svých úkolů chrání též veřejný zájem. Toto jsou základní fakta vyplývající ze zákona o obcích (Bínek a kol. 2010).

Veřejné služby lze rozdělit do dvou skupin podle poskytování služeb. Do první úrovně patří základní služby, které jsou zabezpečovány přímo v obci nebo v nejbližší spádové obci. Patří mezi ne například zřízení základní školy a praktického lékaře. Druhou úrovní jsou specializované služby, které jsou méně využívány než základní služby. Jedná se například o střední školy nebo specializované ambulance lékařů. Vybavenost obce závisí na její velikosti.

Je nutné občanům poskytovat prostor pro trávení volného času. Tyto aktivity zajišťuje sport, kultura a zájmové aktivity. Další faktory, které podporují společenský život na venkově, jsou například – činnosti spolků, aktivizace obyvatel, zapojení obyvatel všech věkových skupin, pravidelné setkávání obyvatel a společné řešení problémů, existence historické paměti, rozvoj místního cestovního ruchu.

Pro utváření obce jsou nejdůležitější její obyvatelé. Volí si své zastupitele, podílí se na správě a zapojují se do života obce. Přímou nebo nepřímou ovlivňují prostřednictvím zastupitelstva představy o rozvoji obce. Dle charakteristiky obyvatel se skládají požadavky na zajišťování veřejných služeb, investiční realizace a vytváření dalších podmínek pro život.

Podstatnou věcí jsou i vztahy mezi obyvateli. Ovlivňují schopnost společného řešení problémů a realizace rozvojových aktivit, které jsou pro obec velice důležité. Obyvatelé jsou zapojeni v neziskových organizacích nebo do činností spolků. Obce je podporují a vytvářejí zázemí pro jejich činnost (Binek a kol. 2010). Podnikatelé a malé obce mohou svou spoluprací ovlivňovat rozvoj a kvalitu života. Mohou přispět k řešení sociálních problémů v obci. Důležité jsou společné cíle a sdílení zájmů a úspory v ekonomické oblasti.

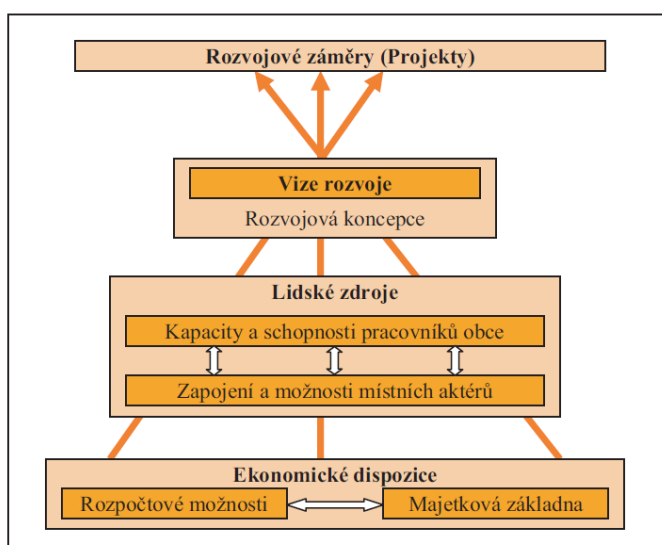
Obrázek 3: Rozvoj venkova a zemědělství

(Svobodová a kol. 2011)

Obrázek 3 znázorňuje spolupráci a vztahy jednotlivých aktérů zasahujících do rozvoje venkova a zemědělství. Forma rozvoje jednotlivých struktur a vazeb závisí na aktérech a jejich motivaci a vnímání problémů. Zájmy se prolínají, základním motivem zůstává spolupráce a využívání silných stránek jednotlivých subjektů.

3.4.1 Možnosti v rozvoji obcí

Rozvoj obce je dlouhodobý proces. Je ovlivněn přístupem k socioekonomickým jevům, které zde probíhají. Základními prvky působícími na možnosti rozvoje obce, ve smyslu aktivní snahy o uvedené zlepšování, jsou její ekonomické dispozice – rozpočtové možnosti a majetková základna; lidské zdroje – představitelé a pracovníci obce, občané a podnikatelé schopni působit jako iniciátoři a realizátoři rozvojových aktivit; a vize rozvoje – vyjádření žádoucího stavu a cílů rozvoje jako součást rozvojové koncepce (Holeček a kol., 2009).

Obrázek 4: **Základní rozvojové rozvahy obce a formulace vize rozvojových záměrů**

(Holeček a kol. 2009)

Ekonomické dispozice jsou důležité pro každou prvotní úvahu v rozvojové činnosti obce. Znamenají to, jestli si obce mohou dovolit nebo mají dostatek prostředků na realizaci projektů.

Rozpočtové hospodaření je hlavním úkolem ve finanční oblasti. Jedná o běžném provozu. Na realizaci větších rozvojových projektů je obec téměř vždy závislá na dotacích.

Majetková základna obce je prvořadá pro samosprávu a je znakem nezávislosti obce. Je nezbytná pro poskytování veřejných služeb. Obec si pronájmem nebo prodejem může zvýšit příjmy. Hospodaření s majetkem musí být zejména provázané s koncepčními dokumenty, tj. přispívá k plnění celkových rozvojových cílů obce, a dlouhodobé, tj. sledovat a předjímat vývojové trendy a s předstihem se připravovat na řešení majetkových potřeb obce (Holeček a kol. 2009).

Lidské zdroje a spolupráce slouží k uskutečnění rozvojových záměrů. Nutní jsou realizátoři – to jsou lidé, kteří záměry vymyslí, shromáždí prostředky, řídí jeho realizaci a vyhodnotí.

Vize rozvoje představuje požadovaný stav rozvoje obcí. Konkretizuje vizi pomocí cílů, souborem opatření, kterými bude dosažen rozvoje obce.

3.4.2 Rozvoj venkova

Oblasti venkova zabírají 91 % území členských států Evropské unie. Žije zde více než 56 % obyvatel. V ČR zaujímá venkov podle vymezení ČSÚ 78,8 % výměry ČR, což je 91,8 % obcí, v nichž žije 29,8 % obyvatel (Svobodová a kol. 2011).

Venkov prodělal v posledních letech řadu změn. Mezi nejvýznamnější patří – historický vývoj, poloha, změny v hospodářství, rozvoj infrastruktury. Obce jsou ovlivněny i lokálními jevy, jako jsou přírodní podmínky, struktura obyvatel. Pro podnikání a služby jsou důležité lépe dostupné obce s vyvinutou infrastrukturou. Tyto dvě složky ovlivňují rezidenční funkce obcí.

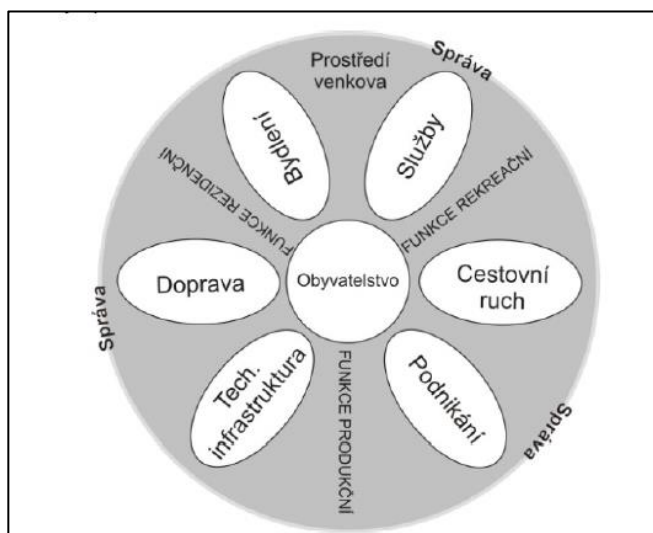
Součástí regionální politiky je i politika rozvoje odlehlých venkovských území. Jedním z klíčových cílů regionální politiky je snížit rozdíly v rozvoji regionů a podpořit využití potenciálu regionu (Svobodová a kol. 2011). Přístup k rozvoji venkova ovlivňuje rozdělení kompetencí ve veřejné správě.

Podle ČSÚ je v obcích do 2 000 obyvatel průměrný věk v roce 2006 39,8 let, na ostatních územích je 40,4 let. Obyvatelé venkova jsou mladší než ve městech. V menších obcích se projevuje stárnutí populace, stejně tak i na perifériích. Migrace přispívá k omlazování populace venkova. Toto se týká především obcí v blízkosti měst nebo s dobrou dopravní polohou. Stěhují se sem lidé v reprodukčním věku. Obyvatelé obcí mají nižší stupeň formální vzdělanosti. Toto platí především pro starší obyvatele. Celkový stupeň vzdělanosti se zvyšuje, tím dochází ke zvětšení rozdílů mezi městy a venkovem. Úroveň vzdělání závisí

na velikosti obce. Čím je obec menší, tím více obyvatel má pouze základní vzdělání. V obcích žije méně ekonomicky aktivních obyvatel, což souvisí s věkovým složením. Obyvatelé venkova dojíždí za prací do větších obcí a měst. Pouze 11 % obyvatel venkova pracuje v zemědělství, lesnictví nebo rybolovu, které jsou tradičním odvětvím (Svobodová a kol. 2011). V obcích do 2 000 jsou obyvatel zaměstnání nejvíce v průmyslu. V obcích je předpokládán navýšení práce ve službách.

3.4.3 Funkce venkova

Pro venkov platí obecně tři základní funkce – reprodukční, rezidenční a rekreační. Důležitý je rozvoj všech složek rovnoměrně. V závislosti na rozdílech regionů. S funkcemi souvisí i kvalita životního prostředí, kterou se zabývá hledisko environmentální. Je zaměřené především na funkci rekreační a rezidenční.

Obrázek 5: **Funkce venkova**

(Svobodová a kol. 2011)

Obrázek 4 znázorňuje jednotlivé složky ve funkcích venkova, které se ovlivňují, prolínají a mají podobné rozvojové nástroje. Rozvoj jednotlivých funkcí většinou pozitivně ovlivňuje rozvoj dalších.

Nejvýznamnější funkcí je rezidenční. V posledních letech zde funguje kontraurbanizace – stěhování obyvatel z měst do dostupnějších obcí. Důvodem je rozvinutá infrastruktura a dostupné automobily. Lidé mají zájem žít v klidnějších a čistějších oblastech bez ruchu měst. Města a venkov spojuje intenzivní migrace. Dříve se obyvatelé stěhovali do měst a nyní působí obousměrná migrace. Migrace obyvatel měst na venkov způsobuje i řadu

problémů – spory mezi starousedlíky a novými obyvateli, zatížení stávající infrastruktury, nedostatek nabídky místních služeb.

Mnoho lidí se na venkov stěhuje i kvůli dostupnějšímu bydlení. Do roku 2013 bylo v oblastech obcí do 2 000 obyvatel dokončeno o 14,6 % bytů více než na celostátní úrovni (Svobodová a kol. 2011). Malé venkovské obce se naopak potýkají s vylidňováním. Opuštěné doby chátrají a zhoršují tím vzhled obce. Tím klesá atraktivita pro potenciální nové obyvatele.

Důležitý je pro venkov i obchod a služby. Komerční služby souvisí s kvalitou podmínek pro podnikání. Tyto služby spadají do terciálního sektoru.

Členíme je do těchto kategorií:

- základní služby (řemesla, opravny, čistírny, sběrný oprav);
- maloobchodní a hostinské služby, obchody (smíšené zboží, potraviny, uzeniny, drogerie), pohostinství (bez možnosti stravování), restaurace, lékárna;
- finanční služby – pošta, banka, spořitelna, bankomat;
- specializované tržní služby – účetní a daňové poradenství, advokátní kancelář, realitní kancelář, cestovní kancelář.

Nedostatečná vybavenost je v oblastech bez významných komunikací, které leží mimo centra.

Zemědělství má stále důležitou roli v utváření venkova a venkovské krajiny. Obyvatelé venkova a rodiny zemědělců jsou ekonomicky závislé na nezemědělských aktivitách, které poskytují obce i města. Nedílnou součástí jsou i rodinné podniky, malé a střední firmy zabývající se zpracovatelským průmyslem a řemesly. Relaxační a rekreační funkci venkova zajišťuje cestovní ruch.

Na rozvoj podnikání na venkově má vliv několik faktorů spojených se založením a provozem podniku:

- geografický faktor – například přírodní podmínky a klima;
- podnikatelský sektor a trh – zajímavost trhu pro podnikatele;
- kulturní a sociální faktor – tradice, kultura, vztah k podnikání.

Na podporu podnikání u obcí do 2 000 obyvatel jsou poskytovány finanční zdroje v rámci Společné zemědělské politiky EU. Podpory jsou zaměřeny především na cestovní ruch, vytváření nových pracovních příležitostí, podporu vzniku nových podniků nebo modernizaci stávajících (Svobodová a kol. 2011).

Venkovský prostor lze z hlediska zemědělství rozdělit do tří kategorií:

- zemědělské výrobní oblasti;

- méně příznivé oblasti – LFA;
- zranitelné oblasti (Binek a kol. 2007).

Nejstarší z kategorií jsou zemědělské výrobní oblasti. Jedná se o členění zemědělsky využívaného území ČR do 5 výrobních oblastí a 21 podoblastí. Na základě agroekologických a ekonomických předpokladů (Binek a kol. 2007) byla území rozdělena na kukuřičnou, řepařskou, obilnářskou, bramborářskou a píceňářskou oblast.

Zákon č. 252/1997 Sb. vymezuje méně příznivé oblasti a oblasti s environmentálními omezeními a jejich podporu (Binek a kol. 2007). Do méně příznivých oblastí spadají například: horské oblasti, ostatní méně příznivé oblasti a oblasti se specifickými omezeními. Oblasti s environmentálními omezeními jsou zakotveny v programu EU NATURA 2000.

Katastrální území ČR vymezuje zranitelné oblasti. Z celkové výměry zemědělské půdy se v těchto oblastech nachází 44 % půdy. Zastoupení zranitelných oblastí závisí na rozdílných půdních a klimatických podmínkách.

3.4.4 Ekonomická konkurenceschopnost venkova

Konkurenceschopnost byla původně zaměřena na ekonomické podniky, rozšířila se a dnes je používána ve smyslu konkurenceschopnost států, regionů nebo jinak teritoriálně vymezených oblastí (Tomšík 2009). Konkurenceschopnost je často identifikována s produktivitou. Životní úroveň ve státě je ovlivněna produktivitou, která je dána hodnotou vyprodukovaného zboží a služeb na jednotku pracovní síly, kapitálu nebo přírodních zdrojů.

Ekonomická konkurenceschopnost je definována jako schopnost příslušných aktérů místní úrovně vytvářet prostřednictvím ekonomických aktivit přidanou hodnotu (Tomšík 2009). Přidaná hodnota ve vymezených teritoriích je ovlivňována schopností a reálnými možnostmi využití místních zdrojů. Vede k lepší rozlišitelnosti místních produktů a služeb. Je úzce spjata se sociální i environmentální konkurenceschopností. V případě ekonomického úpadku není možné environmentální část rozvíjet. Zabezpečení ekonomické konkurenceschopnosti v určitých oblastech území závisí na těchto faktorech: schopnost podporovat a rozvíjet lokální zkušenosti a know-how a zvládat progresivní technologie; optimálně využít finanční zdroje dostupné v dané oblasti – soukromé i veřejné; budovat a řídit ekonomické subjekty a zajistit jejich vnitřní organizaci a vazby mezi jednotlivými subjekty; zapojení do lokálních trhů. Pokud se ekonomická konkurenceschopnost poměřuje v závislosti na produktivitě, malé a střední podniky mohou obtížně konkurovat velkým podnikům. I přes

lepší ekonomickou pozici velkých podniků mohou dosahovat příznivějších hodnot. Širší, diferenciovanější nabídka a zaměření na individuální potřeby malých a středních podniků je jejich silnou stránkou. Ekonomický potenciál v EU není zanedbatelný. Podniky do 250 zaměstnanců se v roce 2003 podílely 57,3 % na celkové přidané hodnotě a zaměstnávaly 67,1 % pracovníků (Tomšík 2009). Tato statistika nezahrnuje primární sektor a podniky finančních služeb. Pomáhají v působení proti monopolizačním tendencím a udržují zdravou konkurenceschopnost. V ekonomice regionů působí stabilizačně a snižují rizika krizových vývojev. Malé a střední podniky mají zanedbatelný potenciál dosahovat vyšší přidané hodnoty. Spotřebitelé vnímají jejich produkty jako kvalitativně vyšší, podněcuje to vyšší zájem ze strany spotřebitelů například ve vztahu k životnímu prostředí.

Ekonomická udržitelnost ekologického zemědělství je zakotvena v Akčním plánu ekologického zemědělství 2011 – 2015 (Ministerstvo zemědělství 2011). Důležité je poskytnout ekonomické ukazatele zemědělcům i státní správě. Jedná se o tyto sledované ukazatele: základní ukazatele v sektoru EZ, ekonomické ukazatele ekofarem, ekonomické ukazatele pro jednotlivé komodity, pravidelné sledování cen a podílů na trhu, výzkum v oblasti zvýšení produktivnosti ekofarem a poradenství v oblasti ekonomiky. Dle Akčního plánu je pro zajištění konkurenceschopnosti českých ekologických zemědělců důležité zachování dotačních podmínek pro EZ, ochrana EZ před GMO, zajištění technologické platformy pro EZ, vypracování srovnávacích studií podpor EZ v ČR, Rakousku a Německu, zajištění podmínek pro růst spotřeby českých biopotravin, podpora spotřeby biopotravin ve veřejném stravování.

Ekonomické konkurenceschopnosti venkova se věnuje i Program rozvoje venkova na období 2014 – 2020 (Ministerstvo zemědělství 2018). V tomto období chce zvýšit konkurenceschopnost malých a středních podniků v odvětví zemědělství, rybářství a akvakultury. Mezi nepříznivé faktory patří nedostatek pracovních příležitostí, nedostatečná konkurenceschopnost obnovitelných zdrojů energie, nepříznivá ekonomická situace a zvyšující se nezaměstnanost. Naopak silnou stránkou v ekonomické konkurenceschopnosti venkova je růst poptávky měst po produkci a nabídce venkova, prostor pro rozvoj malých a středních regionálních výrobců, využívání obnovitelných zdrojů v zemědělství a rozvoj odvětví podnikání s vyšší pracovní náročností.

3.4.5 Sociální konkurenceschopnost venkova

Schopnost příslušných aktérů zapojovat se společně do regionálně vymezených projektů může být chápána jako sociální konkurenceschopnost. Je podmíněna vzájemnou spoluprací a důvěrou, vůlí determinovat a projektovat individuální a kolektivní zájmy. Sociální konkurenceschopnost ovlivňují změny ve venkovském prostoru, jako například úbytek obyvatel. Nejčastější vlivy ve venkovských oblastech jsou: prvovýrobci, kteří usilují o vzájemné propojování svých aktivit za účelem dosažení společných cílů například v oblasti marketingu; posilování pozic místních samospráv a decentralizace výkonné moci; zavádění nových místních rozhodujících úrovní, které musí být vždy identické se správním členěním; nástup nové generace, která často bývá nejvýznamnějším faktorem při ožívování venkovských komunit, veřejného a společenského života (Tomšík 2009).

Sociální funkcí zemědělství má za hlavní úlohu zajistit dostatek pracovních příležitostí a tím i příjmy obyvatel žijících na venkově. V současné době je venkov vyhledáván pro různé aktivity například muzea v přírodě – skanzeny. Turisté zde mohou vidět, jak vypadala česká ves, se vším co k ní patří. Návratu k tradicím a historii venkova přispívají jarmarky, oslavy masopustu, Vánoc, Velikonoc a místní poutě. Na mnoha akcích je předváděna řemeslná výroba, lidové umělecké tvorby, tradiční ukázky zemědělské výroby. Návštěvníci se mohou aktivně zapojit a vyzkoušet si lidové umění a vyrobit si výrobek. Ve venkovském prostoru se začaly tvořit nové formy turistiky, které jsou spojené se zemědělstvím. Zahrnují ekoturistiku, venkovský cestovní ruch, vesnickou turistiku, agroturistiku a agroekoturistiku. Tyto aktivity jsou zaměřeny na rekreačně zábavné, výchovné a vzdělávací programy. S rozvojem cestovního ruchu dochází k rozkvětu ubytování a restauračních zařízení, z toho místnímu obyvatelstvu plyne zdroj příjmů.

Dalšími možnostmi ve venkovském prostoru jsou zdravotně regenerační aktivity, jsou určeny ke zdravotní, pracovní a sociální rehabilitaci skupin lidí s rozličnými handicap. Jako příklad je možno uvést hipoterapii, rekondiční pobyty dětí žijících v silně znečištěných průmyslových oblastech – letní tábory, školy v přírodě, komunity pro léčbu a resocializaci drogově závislých, tzv. camphillové komunity - zařízení pro mentálně postižené, případně sociální pobyty seniorů (Tichá 2008). Městská společnost se opět vrací k venkovu a jeho hodnotám ve volném prostoru, zdravém životním prostředí a méně komplikovaných sociálních vztazích.

Na sociální konkurenceschopnost venkova odkazuje Program rozvoje venkova na období 2014 – 2020 (Ministerstvo zemědělství 2018). Na venkově v roce 2011 bylo evidováno na úradech práce téměř 132 tisíc uchazečů. Nezaměstnané jsou především ženy a osoby nad 50 let.

Problémy jsou převážně v obcích do 500 obyvatel. Téměř 20 % obyvatel není připojeno na kanalizaci, 10 % není napojeno na veřejný vodovod. Technická vybavenost se postupně zlepšuje. Nejsou zde v potřebné míře zastoupené služby, jako je internet, pošta, lékař, zásobování a komerční služby.

Nevhodná věková struktura a odliv pracovních sil mimo tento sektor, vede k nízké konkurenceschopnosti. Dalším problémem je nízké využívání nástrojů marketingu. Farmy tak mají nejistotu odbytu produkce a nízkou cenu produkce. Důvodem je převážně nedostatek finančních zdrojů a neznačková produkce.

Se zvyšováním konkurenceschopnosti v zemědělských a potravinářských podnicích dochází ke snižování pracovních míst. Vyšší zaměstnanost vykazuje živočišná výroba, v oblasti rostlinné výroby patří mezi pracnější odvětví zejména pěstování ovoce a zeleniny, vinných hroznů nebo chmele (Ministerstvo zemědělství 2018).

3.4.6 Demografická funkce

Stabilitu českého venkova ohrozily nejdříve industrializace a poté kolektivizace, což se projevilo v polovině 20. století (Tichá 2008). S demografickou funkcí zemědělství je třeba zajistit rovnoměrné rozložení osídlení venkova, včetně jeho věkové struktury a zamezit tak vysídlování.

Dlouhodobým trendem v zemědělství a lesnictví je zvyšující se věk pracujících oproti ostatním sektorům národního hospodářství. Důvodem je nízká atraktivnost práce v zemědělství pro mladé lidi a nestabilita dlouhodobých pracovních příležitostí. Velikost obcí souvisí s podílem obyvatel v produktivním věku. Se zvyšující se velikostí obce narůstá podíl obyvatelstva v produktivním věku téměř k 70 %. Obecně je věková struktura venkovských oblastí v podstatě podobná struktuře městských oblastí, pro obojí platí trend stárnutí obyvatelstva (Ministerstvo zemědělství 2018). Mladí lidé odcházejí za prací do měst. Venkov není schopen vytvořit dostatek pracovních míst pro jeho obyvatele. Přes 80 % obyvatel dojíždí za prací do měst. Nevýhodou je i nedostatečná občanská vybavenost.

Pracovníci v zemědělství nejsou ochotni se stěhovat, je nutné jim vytvořit podmínky pro život a jejich další rozvoj. Je třeba docílit, aby venkov poskytoval alternativní pracovní příležitosti, kvalitní bydlení, vybavenost službami – obchod, doprava, zdravotnictví, škola, a aktivní možnosti trávení volného času – kultura, sport.

3.4.7 Environmentální konkurenceschopnost venkova

Schopnost příslušných aktérů chránit a rozvíjet životní prostředí určité oblasti představuje environmentální konkurenceschopnost. Jako životní prostředí mohou být vymezeny přírodní zdroje, půda, voda, fauna a flóra. Životní prostředí lze chápat i jako vše, co člověka obklopuje, tedy i architektonické kulturní dědictví. Schopnost zlepšovat životní prostředí se týká i ekonomické, sociální i kulturní oblasti a estetického myšlení (Tomšík 2009).

Pravidla EZ byla vypracovávána ekozemědělci po desetiletí, jako komplexní a provázaná pravidla. Nevznikala s ohledem na získávání dotací, ale snaží se vytvořit environmentálně šetrný a produktivní zemědělský systém. Jedná se o propojení živočišné a rostlinné produkce, zákaz chemických látek nutí zemědělce používat preventivní opatření, která vedou k pozitivním efektům pro životní prostředí (Šarapatka & Urban 2014).

Každá lidská činnost i zemědělské postupy bez užívání chemických látek mohou poškozovat životní prostředí. Ekologická živočišná produkce může například ničit přirozená stanoviště zvířat a znečišťovat vodu.

Člověk utváří krajinu, která je odrazem stavu společnosti. Změny politické, ekonomické, demografické i technologické se odrážejí ve způsobu využívání půdy a krajiny. Jako výrobní prostor byla chápána produkční krajina, uplatňovali se zde velkovýrobní technologie, krajina ztratila svůj rozměr pro živočichy, ale i pro člověka. Velkými státními zemědělci byl udržován vysoký podíl orné půdy s vysokou intenzitou produkce. A to i v pásmech hygienické ochrany vodních zdrojů a chráněných krajinných oblastech. Toto počínání vedlo k zhoršení kvality pitné vody pro obyvatelstvo (Bínek a kol. 2007).

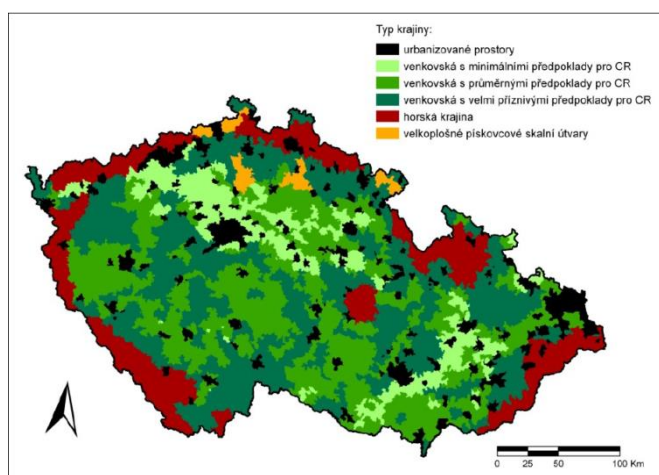
Změny ekonomických a politických poměrů po roce 1990 vedly ke změnám v krajině, ve vlastnických poměrech, rozdělení zemědělských družstev a privatizaci státních statků. K nejmenším změnám dochází v nížinách a na úrodných půdách. Velké změny se dějí na málo úrodných, vlhkých půdách a v horských a podhorských oblastech, kde je rostlinná

výroba výrazně dotována. Zlepšování kvality vody, snížení eroze půdy a zvýšení ekologické stability krajiny přináší zatravnění a zalesňování.

Cílem je mimo jiné udržet v krajině člověka, jako hospodáře. Zabránit tak vylidnění a zpustnutí tradiční kulturní krajiny, která se hlavně v těch chudších oblastech na okraji ekonomického zájmu vyznačuje pestrostí krajinných struktur a často vysokou estetickou hodnotu (Bínek a kol. 2007).

3.4.8 Význam ekologického zemědělství pro agroturistiku

Mnoho farmářů se kromě běžných zemědělských aktivit již obrátilo k agroturistice, jako zdroji dodatečných zemědělských příjmů a příležitostí. Existuje mnoho výhod z rozvoje agroturistiky, jako jsou posílení místní ekonomiky, vytvoření pracovních příležitostí a nových podniků, rozvoj a podpora vzdělávacích programů, které lidem představují zemědělství a životní prostředí. Agroturistika pomáhá chránit venkovský životní styl a krajinu a také nabízí možnost udržitelného cestovního ruchu. Je zde jasné spojení ekologického zemědělství s agroturistikou a službami cestovního ruchu. Mají významnou úlohu v budoucím rozvoji venkovských oblastí. Zvláště udržitelný cestovní ruch se týká všech forem cestovního ruchu. Je to činnost, která respektuje a zachovává přírodní a kulturní prostředí.

Obrázek 6: Typy krajiny v obcích ČR podle předpokladů pro cestovní ruch (Svobodová a kol. 2011)

Obrázek 6 zobrazuje místa, která jsou optimální pro cestovní ruch svým umístěním z hlediska klima, reliéfu, hydrologie, zoologie, ale i společenskými aktivitami, jako jsou historické stavby, zachované komplexy vesnic a měst, muzea, galerie, sportovní akce, tradice, řemesla.

Speciální typy venkovského cestovního ruchu:

- agroturistika;
- ekologická turistika;
- vinařská turistika;
- hipoturistika;
- gastroturistika zaměřená na místní speciality;
- lovecká turistika;
- pořádání tradic, slavností a akcí spojených s historií daného území (Svobodová a kol. 2011).

Itálie je jediná země v Evropské unii, která má zvláštní zákony upravující agroturistiku. Definuje agroturistiku jako: ubytování a pohostinství, činnosti vykonávané zemědělci prostřednictvím využití jejich vlastní farmy v souvislosti s činnostmi pěstování, lesnictví a chov zvířat. V návaznosti na tento koncept zemědělství identifikuje soukromé sociální a veřejné funkce, které mohou vykonávat roli při vývoji životního prostředí, rozvoje venkova, bezpečnosti potravin, živočichů a sociální péče. Můžeme je přidat do kategorie soukromých funkcí turistické, rekreační a obchodní služby. Jako více neobvyklé formy pohostinství, které využívají kulturní, umělecké a přírodní dědictví venkova. Výrobky a činnosti s nimi spojené, například restaurace, nabízí typické vzorky produktů vyrobených na farmách. Organizují se zde kulturní, vzdělávací a rekreační akce. V Itálii je agroturistika spojena s agropotravinovým trhem. Jedná se o produkty a výrobky získané udržitelným způsobem zpracování a provádí se přímo na farmě. Italské podniky jsou téměř všechny rodinné. Velmi málo přijímají zaměstnance mimo rodinu nebo spolupracují s družstvy a sdruženími. Farmáři nejsou moc vzdělaní a nehovoří mnoha cizími jazyky (Privitera 2010).

3.4.9 Distribuce produktů ekologických farem

V posledním desetiletí byly charakterizovány dvě hlavní vývojové cesty v marketingu ekologických produktů. Prvním směrem je přijmout globální ekonomiku a usilovat o její

ekologizaci, čímž se zapojí konvenční potravinové řetězce do prodeje produktů v supermarketech a získají velké množství spotřebitelů ekologických výrobků. Druhý směr má regionální zaměření, prodej výrobků je místní. Probíhá prostřednictvím blízkých vztahů se spotřebiteli. Když se organické produkty staly více podporovanými a začala kritika průmyslového zemědělství, na popředí se dostaly místně pěstované potraviny a vývoj lokálních potravinových systémů se objevil jako cesta k dosažení udržitelnějšího potravinového systému. Lokální sítě biopotravin byly rozšířeny a zahrnují schéma zeleninových bedýnek, prostřednictvím kterých dodávají spotřebitelům ekologické produkty od různých farmářů a spotřebitelských družstev. V akademické oblasti je studium růstu a rozšiřování místních potravinových systémů novou vznikající oblastí, která se zabývá relevantními otázkami týkající se hodnoty a kvality produktů. Umisťuje růst místních potravinových systémů do širšího kontextu prosazování udržitelnějšího a spravedlivějšího potravinového systému.

Ekologické zemědělství je alternativou ke konvenčnímu zemědělství. V minulém století bylo například zavedeno nařízení Rady (ES) č. 834/2007 ze dne 28. června 2007 o ekologické produkci a označování ekologických produktů (Milestad et al. 2017). Klíčovou výzvou je, aby ekologičtí producenti vytvořili systém umožňující dodávat do řetězce supermarketů a organizovat si obchod, tak aby měli dostatečnou prodejní sílu. Místní potravina zdůrazňuje prostorový rozměr potravinového řetězce, ale také souvisí s opětovným spojením spotřebitelů a producentů (Milestad et al. 2017).

Místní biopotraviny mají základy v environmentálních otázkách, stejně jak v obavách týkajících se globalizace systému potravy. Otázka měřítka je zásadní, když rostou organické systémy a potenciálně rysy zvyklostí konvenčních systémů, stále chybí dostatečné znalosti o možnosti rozšíření místních ekologických systémů. Nejedná se o to, aby se zvětšil objem nebo rostl počet zúčastněných zemědělských podniků, protože růst místních potravinových projektů může ovlivnit sociální formy a vztahy. Změna velikosti produkce nebo velikosti samotného potravinářského systému může změnit způsob, jakým se farmáři vzájemně setkávají s ostatními účastníky koloběhu. Vzájemné vztahy mezi vládou, zakotvením a marketingem jsou zásadní pro rozšiřování místních iniciativ v oblasti potravinářského průmyslu. Je třeba vyvážit rovnováhu mezi čistými tržními otázkami, jako je hledání zisku a ceny na jedné straně a na druhé sociální vztahy mimo kupní a prodejní propojení. Může existovat silné napětí mezi sociálními a ekonomickými cíli místních systémů organických potravin. Dalším úkolem je zavést mechanismy typické pro konvenční potravinářské systémy, jako je branding, certifikace a maloobchod. Většinou se zvyšuje konvenční strategie pro

dosažení vyšší efektivity a dosažení širšího regionálního růstu trhu nebo vertikální integrace. V případě místních systémů biopotravin může být zvětšením zahrnuto transparentní strategické partnerství, ve kterém všechny podniky v dodavatelském řetězci spolupracují než soutěží.

3.4.10 Příklad distribuce biobedýnek – firma Adamah Biohof

Firma Adamah Biohof působí v Rakousku a zabývá se distribucí zeleninových bedýnek. Jedná se o rodinnou ekologickou farmu. Poskytuje přibližně 5700 bedýnek týdně, které distribuuje ve Vídni a jejím okolí (Milestad et al. 2017). Bedýnky na zeleninu a ovoce jsou nabízeny v různých velikostech. Nabízené produkty jsou certifikované. Zákazníci si mohou objednat ze široké škály sortimentu v internetovém obchodě například masné a mléčné výrobky, chléb, obiloviny, nápoje, ovoce a zeleninu. Bedýnky jsou naplněny nejen produkty z farmy, ale také produkty z přibližně sto organických farem ve východním Rakousku a dovážených produktů zakoupených od ekologických obchodníků. Pro spotřebitele, kteří chtějí koupit pouze místní výrobky, nabízí box, který neobsahuje dovážené výrobky. Faktury pro zákazníky navíc uvádějí původ každého produktu v bedýnce. Původ je uváděn podle názvu a umístění zemědělce nebo podle země původu dovážených produktů. Adamah dále nabízí pozvánky na výlety, prodává na farmářských trzích v regionu a provozuje otevřené dny na své farmě.

Výhody a nevýhody prodeje zeleninových a ovocných bedýnek hodnotili farmáři spolupracující s Adamahem. Ocenili způsob, jakým se na trh uvádějí produkty přímo pro spotřebitele. Domnívají se, že jsou zavedeny odpovídající ceny, což znamená, že cenu mohou ovlivnit oni sami. Vztahy jsou založeny na porozumění a pružnosti. Adamah je ekologický obchodník s centrálně organizovanou strukturou. Dvě z firem, které s ním spolupracují, také sami nabízejí zeleninové bedýnky. Během posledních let se mezi nimi vyvinula intenzivní výměna a spolupráce, co se týká výrobků i znalostí prodeje. Další tři farmy se zaměřují především na produkci jedné plodiny, která je vhodná pro jejich region, a tu vyměňují s ostatními producenty. Tato varianta je výhodná a úsporná pro obě strany. Kamion doveze produkty z jedné farmy na druhou, a zpět se opět vrací naložený výrobky druhé farmy. Jedním z důležitých aspektů pro firmy je zavedení softwaru, který učinil proces balení rychlejší a přesnější.

Spotřebitelé v dnešní době nakupují ekologické produkty, protože si myslí, že jsou zdravější. Pokud cena ekologických produktů roste, pro některé spotřebitele se tyto výrobky stávají finančně nedostupné.

3.4.11 Eko-agroturismus na ostrově Korčula

Eko-agroturismus je stále více uznáván ve světovém cestovním ruchu. Podporuje a chrání rozmanitost ekosystémů, zachování přírodní krajiny, podporuje biologickou rozmanitost, zachovává venkovskou architekturu a kulturní obsah, podněcuje propagaci a prodej ekologických produktů, růst a rozvoj místního cestovního ruchu. Eko-agroturistika je příležitostí pro zaměstnání obyvatel v regionu, zejména mladých lidí. Toto je zvláště významné pro méně upřednostňované oblasti, jako jsou například ostrovy. Ekologické zemědělství zde souvisí s tradicí a kulturou ostrovů a vytváří silnou interakci sjednocenou eko-agroturistikou (Vrsaljko et al. 2017). Ostrov Korčula má základní předpoklady pro rozvoj agroturistiky například příznivé klimatické a geografické podmínky, atraktivní krajinu, specifickou faunu a floru, tradice v zemědělské produkci, dostupnost kvalitního a zdravého jídla, kulturní bohatství, dialekt, folklor a gastronomii.

Ekologické zemědělství kombinuje nejlepší ekologické postupy, vysokou úroveň biologické rozmanitosti, ochranu přírodních zdrojů, a uplatňuje normy týkající se dobrých životních podmínek zvířat. Tento výrobní systém spočívá nejen v opomenutí agrochemikálií, ale také v celkovém managementu a životní filozofii. V poslední době se zvyšuje spotřeba ekologických produktů. Agroturistika je specifický druh venkovského cestovního ruchu a může být způsobem, jak zvýšit příjmy zemědělců a možnosti nových pracovních míst. Možnost rozvoje je převážně ve znevýhodněných oblastech, jakou jsou ostrovy. Eko-agroturismus je v rostoucí míře uznáván a oceňován celým světem. Zachovává venkovskou architekturu a chrání kulturní prostředí, podporuje propagaci a prodej ekologických produktů, růst a rozvoj místního cestovního ruchu, zaměstnává zejména mladé domorodé lidi.

Hlavní příležitostí pro rozvoj agroturistiky na ostrově Korčula je geografická poloha, příznivé ekologické podmínky, bohaté rozmanité přírodní dědictví, ekologické zachování krásné krajiny, chráněné přírodní oblasti, zvláštní fauna a flora, dostupnost organických potravin, pohostinnost místních obyvatel, koncentrace rozmanitého potenciálu cestovního ruchu, tradiční zemědělská produkce, domácí gastronomie a vinárny, bohaté kulturní monumentální dědictví, archeologické nálezy a folklór. Existují tu však i slabiny a hrozby: neprofilovaný turistický produkt, nedostatek finančních zdrojů, migrace mladých a

vzdělaných lidí do měst, špatná spolupráce mezi zemědělskými podniky, nedostatečná motivace pro rozvoj, špatná spolupráce mezi veřejným a rodinným sektorem, nedostatečně jasné a zastaralé právní předpisy, nerozvinutá infrastruktura (Vrsaljko et al. 2017). Je zapotřebí spolupráce mezi agroturistickými farmami, iniciativou úřadů a turistických komunit, vzděláváním místních obyvatel, lepší propagaci ostrova Korčula, který není destinací omezenou na tradiční turistiku v letních měsících. Agroturismus pomáhá k oživení venkovského života a to v oblasti kultury i tradic, má potenciální vliv na životní prostředí a ochranu přírody. K podpoře kultury jsou nejčastěji využívány cestovní kanceláře a podobná zařízení. Jedním z cílů Evropské unie je stabilní právní a regulační norma pro finanční a hospodářskou politiku regionálního rozvoje venkova.

3.4.12 Alternativní venkovské a městské zemědělství

Velká část podpory a snahy o založení udržitelného zemědělství byla zaměřena na tradiční zemědělství venkovského sektoru. Udržitelné zemědělství převážně prosperuje ve venkovském kontextu. Nově vznikajícím trendem v USA je udržitelné městské zemědělství, které rychle nabývá na významu. Mezi oběma typy existují rozdíly v kontextu a měřítku. Existuje snaha navrhnout společný základ pro sloučení venkovských a městských postupů udržitelného zemědělství, který se skládá ze společných parametrů a principů. Na rozdíl od jiných variant udržitelného zemědělství je ekologické zemědělství certifikováno a regulováno Ministerstvem zemědělství Spojených států. V roce 1985 USDA oficiálně uznala udržitelné zemědělství v zákonu o zemědělství (Smith et al. 2017). Dva roky poté, přijala federální vláda zákon o ochraně půdy. Existuje mnoho variant udržitelného zemědělství. Mnohé z těchto přístupů vykazují podobné společné základy a postupy. Zákon Spojených států odkazuje na systém rostlinné a živočišné výroby, který má specifické uplatnění a bude dlouhodobě uspokojovat lidské potřeby v oblasti potravin. Mezi tyto specifikace patří: zlepšení kvality životního prostředí a přírodních zdrojů, na nichž závisí zemědělská ekonomika; nejúčinnější využívání neobnovitelných zdrojů na farmě a případné začlenění přírodních biologických cyklů a kontrol; zachování hospodářské životaschopnosti; zlepšení kvality života pro zemědělce a společnosti ve venkovských komunitách jako celku.

Udržitelnost spočívá na tom, že musíme uspokojit potřeby současnosti, aniž bychom ohrozili schopnost budoucích generací uspokojovat jejich vlastní potřeby. Z tohoto důvodu je správné obhospodařování přírodních i lidských zdrojů velice důležité. Prioritou je péče o

půdu, podpora udržitelných ekonomik a zachování přírodních zdrojů, odolnost komunity a životního prostředí. Dalším přínosem zemědělské udržitelnosti je systémový přístup, který je v nejširším smyslu založen na vytváření přímých, bezproblémových spojení místních zemědělských podniků s venkovskými komunitami a komplexními charakteristikami životního prostředí. Všichni partneři v systému, včetně komunit, farmářů, dělníků, výzkumníků, maloobchodníků a spotřebitelů, musí dodržovat systémový přístup, aby tento proces uspěl. USAID se zabývá udržitelným zemědělstvím prostřednictvím přístupu k financování pomoci a vzdělávání, které se zaměřují na ekologické, ekonomicky životaschopné a společensky odpovědné techniky (Smith et al. 2017). Udržitelné zemědělství produkuje více zemědělských produktů na méně půdy. Tato praxe je identifikována jako udržitelná intenzifikace. Udržitelné zemědělství integruje environmentální zdraví, ekonomickou životaschopnost a sociální spravedlnost, aby byla zajištěna dlouhodobá produktivita přírodních zdrojů a vyvážená obživa. Trvale udržitelné zemědělství je založeno na třech silných principech sociální, ekonomické a environmentální udržitelnosti. Tyto principy se překrývají a vzájemně propojují. Každý princip nemůže fungovat bez podpory ostatních. Například venkovské obce poskytují místní služby včetně míst pro prodej zemědělských produktů. Venkovské komunity jsou postiženy zemědělstvím, ať už pozitivně nebo negativně. Průmyslové zemědělství nemá silnou souvislost s okolními venkovskými komunitami.

Příklady cílů udržitelného zemědělství v USA: doporučuje zlepšit kvalitu půdy a zároveň snížit erozi, salinizaci a jiné formy degradace; postupy ekologického zemědělství přinášejí přínosy, včetně zlepšení kvality půdy, což znamená menší náklady, efektivitu hnojiv a snížené emise skleníkových plynů; spoléhá se na minimální využití vstupů mimo farmu a na zlepšení ekologické harmonie; minimalizací použití pesticidů a herbicidů se dosahuje použitím praktik zahrnujících integrovanou ochranu proti škůdcům, střídání a diverzifikaci plodin; je v souladu s udržováním biotopu na podporu ochrany živé přírody a biologické rozmanitosti (Smith et al. 2017). Až do první poloviny dvacátého století existovaly tradičně venkovské komunity v symbiotickém vztahu k zemědělství. Drobní zemědělci se spoléhali na přístup k místním službám a trhům a udržovali odolnou komunitu. Ve čtyřicátých letech dvacátého století se průmyslové zemědělství zavedlo ve velkém měřítku. Udržitelné zemědělství bylo v mnoha ohledech převedeno na průmyslové zemědělství. V padesátých letech urbanizace zemědělských pozemků spolu s pokračujícím nárůstem populace tlačil rozvoj z městských center na venkov.

Spojené státy integrují řadu funkcí v hustě osídlených oblastech, které nabízejí alternativní využívání půdy. Kromě zemědělské výroby nabízí městské zemědělství také širokou škálu dalších funkcí, jako je energetická konzervace, nakládání s odpady, biologická rozmanitost, výživa, regulace mikroklimatu, městská ekologie, ekonomická revitalizace, lidské zdraví a zachování kulturního dědictví a vzdělávání. USA zohledňuje životně důležitou úlohu kultury a hodnoty v zemědělství a jejich souvislost s udržitelností. Ve vyspělých zemích často probíhá na mnoha pozemcích zastíněných v koutech měst. Tato místa jsou buď pronajatá, nebo pozemky v soukromém vlastnictví. Městské zahrady poskytují rekreaci, jídlo pro domácí spotřebu, prostor pro sociální interakci a produkci ekologických nebo jinak zdravých potravin. V rozvojových zemích se městské zemědělství praktikuje s cílem generovat samostatnou výdělečnou činnost a příjmy vedoucí k větší sociální stabilitě. Vzhledem k tomu, že potenciální populace 9 miliard lidí do roku 2050 spotřebuje více než dvojnásobek potravin. Přibližně 82 % populace Ameriky v současné době žije v městských oblastech (Smith et al. 2017). Během příštích tří desetiletí budeme potřebovat další množství potravin pro obživu obyvatelstva. Podpora zdokonaleného využívání zemědělské půdy v městských oblastech může být situací, která je prospěšná. Klíčové parametry a principy USA: integrace do městského hospodářského a ekologického systému; integruje více funkcí v hustě obydlených oblastech; umožňuje širokou škálu výhod včetně nezávadných podmínek prostředí, cenově dostupných místních potravin a úspor energie; poskytuje řešení pro městské potravinářství.

4 Závěr

Z práce vyplývá, že propojení ekologického zemědělství a rozvoje venkova spolu úzce souvisí. Ekologické zemědělství je nedílnou součástí v udržitelném rozvoji venkova.

Od roku 1990 se v České republice více rozvíjí ekologické zemědělství a zapojuje se do něj stále více farem. Rozvoj ekologického zemědělství má pro budoucí generace zachovat funkci ekosystému, přírody a potřeby obyvatel v produkci potravin.

Ekologické zemědělství je založeno ve vysoké míře na lokálních obnovitelných zdrojích a využívá vlastní biologické procesy. Součástí legislativních nařízení upravujících podmínky ekologického zemědělství a hospodaření v něm, je seznam látek, které se smí používat a které jsou vyloučeny, jako například syntetické pesticidy a syntetická dusíkatá hnojiva.

V roce 2014 v České republice ekologičtí zemědělci hospodaří na 12 % z celkového podílu na zemědělském půdním fondu, což se v rámci Evropské unie řadí nad průměr ve srovnání s ostatními státy. Do obhospodařované půdy patří trvalé travní porosty, orné půdy, plochy trvalých kultur. Zvyšuje se i počet masného skotu, ovcí a koz chovaných na ekofarmách.

Cíle ekologického zemědělství do dalších let jsou propagace poptávky po biopotravinách a zajištění ochrany životního prostředí, zvýšení životaschopnosti farem, welfare zvířat, vybudování stabilního trhu s biopotravinami, spolupráce v rámci dodavatelských řetězců. Výzkum, vzdělávání a poradenství v oblasti ekologického zemědělství v neposlední řadě.

Rozvoj venkova a ekologické zemědělství je upraveno legislativně na úrovni národní i v rámci Evropské unie. V České republice se ekologickým zemědělstvím a rozvojem venkova zabývají Akční plány, které vydává Ministerstvo zemědělství ČR. Nařízení udávají podmínky hospodaření v ekologickém zemědělství. Finanční prostředky jsou čerpány ve formě dotací z Evropské unie i z národních dotací.

V rámci udržitelného rozvoje venkovských komunit je několik důležitých aspektů. Obec by se měla podílet a zjistit svým obyvatelům základní služby jako je lékařská péče a školství. Na další úrovni je důležité obyvatelům poskytnout prostor pro zájmové aktivity, kulturu a sport. Lidé a jejich spolupráce jsou v tomto ohledu velmi důležití. Realizaci je možné provádět prostřednictvím spolků a místních aktérů.

Převážná část lidí žijících v menších obcích je zaměstnáno v zemědělství, lesnictví nebo rybolovu. Ve větších obcích je to průmysl a služby. Pro utváření venkova a jeho krajiny je stále zemědělství velice důležité. Rodiny farmářů jsou závislé na nezemědělských aktivitách,

které poskytují obce. Součástí venkova jsou i firmy zabývající se průmyslem a řemesly. Nedílnou součástí venkova a jeho rozvoje je i cestovní ruch.

Z pohledu spojení ekologického zemědělství a rozvoje venkova je důležitá mimo primární výrobu potravin i jejich distribuce. První možností je prodej ekologických výrobků do supermarketů. Druhá a častější varianta je místní prodej, který se uskutečňuje prostřednictvím místních trhů. Zde se setkávají zemědělci se spotřebiteli.

Tématem bakalářské práce jsem chtěla přiblížit spojení ekologického zemědělství s udržitelným rozvojem venkova a děje, které v těchto sférách probíhají.

5 Literatura

- Binek J, Svobodová H, Chabičovská K, Holeček J, Galvasová I. 2010. Rozvojové možnosti obcí. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. Praha.
- Binek J, Toušek V, Galvasová I, Věžník A, Kunc J, Seidenglanz D, Halásek D, Řehák S. 2007. Venkovský prostor a jeho oživení. Georgetown. Brno.
- Dlouhý J, Urban J. 2011. Ekologické zemědělství bez mýtů: Fakta o ekologickém zemědělství a biopotravinách pro média. ČTPEZ. Olomouc.
- Dvorský J, Urban J. 2014. Základy ekologického zemědělství podle nařízení Rady (ES) č. 834/2007 a Nařízení Komise (ES) č. 889/2008. ZERA. Náměšť nad Oslavou.
- Goldberger J. 2011. Conventionalization, civic engagement, and sustainability of organic agriculture. *Journal of Rural Studies.*, **27 (3)**: 288 – 296.
- Holeček J, Binek J, Galvasová I, Chabičovská K, Svobodová H. 2009. Obec a její rozvoj v širších souvislostech. GaREP, spol. s r. o. Brno.
- Konvalina P, Moudry J, Kalinova J. 2007. Právní normy a dotace v ekologickém zemědělství. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- Milestad R, Kummer S, Hirner P. 2017. Does scale matter? Investigating the growth of a local organic box scheme in Austria. *Journal of Rural Studies.* **54**: 304 - 313.
- Ministerstvo zemědělství. 2004. Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství do roku 2010. Praha.
- Ministerstvo zemědělství. 2011. Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2011 – 2015. Praha.
- Ministerstvo zemědělství. 2016. Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2016 – 2020. Praha.

- Ministerstvo zemědělství. 2018. Program rozvoje venkova na období 2014 – 2020. Praha.
- Ministerstvo zemědělství. 2013. Ročenka 2013 Ekologické zemědělství v České republice. Praha.
- Moudrý J, Hartl W, Cudlínová E, Moudrý J, Konvalina P, Šrámek J. 2009. Major problems of organic farming – experience transmission. *Seria Agronomie*. **52 (1)**: 327 – 333.
- Pavelková J. 2007. 90 argumentů pro ekologické zemědělství. Bioinstitut. Olomouc.
- Privitera D. 2010. The importance of organic agriculture in tourism rural. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce - APSTRACT. Scientific papers*. 59 – 64.
- Reganold JP, Wachter JM. 2016. Organic agriculture in the twenty-first century. *Nature Plants*. **2 (2)**: 15221.
- Smith G, Nandwani D, Kankarla V. 2017. Facilitating resilient rural-to-urban sustainable agriculture and rural communities. *International Journal of Sustainable Development* . **24(6)**: 485 - 501.
- Svobodová H, Konečný O, Binek J, Chabičovská K, Holeček J, Gavlasová I, Věžník A, Hynek A. 2011. Synergie ve venkovském prostoru. GaREP, spol. s r. o. Brno.
- Šarapatka B, kolektiv. 2010. Agroekologie: východiska pro udržitelné zemědělské hospodaření. Olomouc.
- Šarapatka B, Urban J. 2006. Ekologické zemědělství v praxi. PRO-BIO. Šumperk.
- Šarapatka B, Urban J. 2014. Základy ekologického zemědělství, podle nařízení Rady (ES) č. 834/2007 a nařízení Komise (ES) č. 889/2008 s příklady. Brno.
- Tichá MK. 2008. Ekologické zemědělství v kostce. Ministerstvo zemědělství ČR. Praha.
- Tomšík K. 2009. Vývoj a perspektivy evropského venkova. Wolters Kluwer ČR. Praha.

- Verhoog H, Bueren ETL, Matze M, Baars T. 2007. The value of 'naturalness' organic agriculture. *NJAS – Wageningen Journal of Life Sciences*. **54 (4)**: 333 – 345.
- Vrsaljko A, Turalija A, Grgic I, Zrakic M. 2017. Organic agriculture as a precondition for development of eco-agro tourism on the islands - a case study of Korcula Island. *Journal of Central European Agriculture*. **18 (3)**: 733 – 748.
- Zagata L. 2009. How organic farmers view their own practice: results from the Czech Republic. *Agriculture and Human Values*. **27 (3)**: 277 – 290.

6 Seznam zkratk, tabulek a grafů

Seznam zkratk:

AEKO	Agroenvironmentálně-klimatické opatření
AP	Akční plán
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
EU	Evropská unie
EZ	Ekologické zemědělství
FAO	Food and Agriculture Organization Organizace pro výživu a zemědělství
GMO	Geneticky modifikovaný organismus
IFOAM	International Federation of Organic Agriculture Movements Mezinárodní federace sdružení za ekologické zemědělství
LFA	Less Favoured Areas Méně příznivé oblasti
LPIS	Land Parcel Identification System Systém pro vedení a aktualizaci evidence půdy dle užitelských vztahů dle zákona 252/1997 Sb. o zemědělství
MZe	Ministerstvo zemědělství
USA	United States of America Spojené státy americké
USDA	United States Department of Agriculture Ministerstvo zemědělství Spojených států
WTO	World Trade Organization Světová obchodní organizace
TTP	Trvalé travní porosty
USAID	United States Agency for International Development Americká agentura pro mezinárodní rozvoj
ZPF	Zemědělský půdní fond

Seznam tabulek:

Tabulka 1: Deset zemí světa s největší plochou EZ v roce 2010	6
Tabulka 2: Vývoj farem v ekologickém zemědělství v letech 1990 - 2001	11
Tabulka 3: Vývoj ekologického zemědělství v letech 2002 - 2010.....	13
Tabulka 4: Vývoj ekologického zemědělství v letech 2007 – 2011	15
Tabulka 5: Statistické údaje EZ v období 31. 12. 2014 až 30. 6. 2015	20

Seznam grafů:

Graf 1: Vývoj ekologického zemědělství v letech 1990 - 2001	12
Graf 2: Vývoj ekologicky hospodařících farem v letech 2002 – 2010	14
Graf 3: Vývoj ekologického zemědělství v letech 2007 - 2011	16
Graf 4: Vývoj ekologického zemědělství v letech 2007 – 2011 (bez TTP).....	16
Graf 5: Vývoj dotací v ekologickém zemědělství v letech 1998- 2014.....	23

Seznam obrázků:

Obrázek 1: České BIO logo - národní označení	17
Obrázek 2: BIO logo - evropské značení.....	17
Obrázek 3: Rozvoj venkova a zemědělství.....	28
Obrázek 4: Základní rozvojové rozvahy obce a formulace vize rozvojových záměrů	29
Obrázek 5: Funkce venkova	31
Obrázek 6: Typy krajiny v obcích ČR podle předpokladů pro cestovní ruch	38